МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
бакалавра

СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА

Виконала: студентка 4-го курсу,
групи 6.2311ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
В.В. Денисова

Керівник: завідувач, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, д. філос. н. Бутченко Т.І.

Рецензент: к.психол.н., доцент кафедри психології Бойко Г.В.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І.Бутченко
«____»_____2024 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Денисовій Вікторії Вікторівні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальне консультування сімей із дітьми-жертвами насильства
керівник роботи Бутченко Тарас Іванович, д. філос. н., доцент.
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «19» грудня 2024 року № 1993-с

2. Строк подання студентом роботи 22 травня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи Семигіна, Т. В. Сприяючи змінам: дослідження в соціальній роботі. Таллінн: Teadmus, 2025. 436 с.; Максимова Н. Ю. Соціальна робота з сім'єю : підруч. для студентів ВНЗ. Київ, 2015. 350 с.; Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Звєрєвої. Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.; Суліцький В. В., Швед О. В. Консультування в соціальній роботі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Зробити аналіз наукової літератури, яка присвячена соціальному консультуванню сімей із дітьми-жертвами насильства. 2. Проаналізувати терміни «соціальне консультування», «сім'я», «домашнє насильство». 3. Провести аналіз принципів та методів дослідження сімей із дітьми-жертвами насилля. 4. Розкрити етапи консультування сімей із дітьми-жертвами насильства. 5. Дослідити актуальні технології консультування сімей, в яких є діти-жертви насильства. 6. Виявити основні перешкоди, які заважають в організації консультування сімей із дітьми-жертвами. 7. На основі роботи розробити рекомендації, для покращення консультування сімей із дітьми-жертвами насильства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Бутченко Т.І., доцент кафедри соціальної філософії та управління, д-р філос. наук	25.02.2025	25.02.2025
Розділ 2	Бутченко Т.І., доцент кафедри соціальної філософії та управління, д-р філос. наук	11.03.2025	11.03.2025
Розділ 3	Бутченко Т.І., доцент кафедри соціальної філософії та управління, д-р філос. наук	16.04.2025	16.04.2025

6. Дата видачі завдання 25 лютого 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Грудень 2024	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2025	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2025	*виконано*
4.	І розділ	Березень 2025	*виконано*
5.	ІІ розділ	Квітень 2025	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Травень 2025	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Травень 2025	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Травень 2025	*виконано*

Студент _____ В.В. Денисова

Керівник роботи _____ Т.І. Бутченко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.О. Широбокова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 62 сторінок та 69 позицій у списку літератури.

СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ, СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО, СІМ'Я, ДІТИ-ЖЕРТВИ НАСИЛЬСТВА.

Мета дослідження: розкриття шляхів оптимізації соціального консультування сімей з дітьми-жертвами насильства.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з консультування сімей з дітьми-жертвами насильства.

Предмет дослідження: процес соціального консультування з сім'ями з дітьми-жертвами насильства.

Методи дослідження: дедуктивно-гіпотетичний аналіз, індуктивний аналіз, порівняльний аналіз, структурно-функціональний аналіз, теоретичний аналіз літератури, систематизація, узагальнення.

Гіпотеза: соціальне консультування сімей із дітьми-жертвами насильства дійсно буде більш результативним, якщо його організація ґрунтуватиметься на системному підході, що охоплює організаційні, професійні, інституційні та психосоціальні аспекти діяльності фахівців.

Висновки:

1. Ефективне соціальне консультування сімей із дітьми-жертвами насильства вимагає системних змін на структурному рівні, включаючи налагодження злагодженої міжвідомчої взаємодії між соціальними, медичними та правоохоронними службами.

2. Соціальне консультування має охоплювати психологічні, соціальні, правові та педагогічні аспекти, використовуючи міждисциплінарні підходи для розуміння потреб постраждалої дитини та можливостей сім'ї у процесі відновлення.

3. Етапи консультування виконують чіткі функції та базуються на принципах гуманності, безпеки та професійності, що дозволяє надавати допомогу більш якісно й цілеспрямовано.

SUMMARY

The qualification thesis consists of 62 pages and 69 items in the list of references.

SOCIAL COUNSELING, SOCIAL WORK, DOMESTIC VIOLENCE, FAMILY, CHILDREN VICTIMS OF VIOLENCE.

The purpose of research: to identify ways to optimize social counseling for families with children who are victims of violence.

Object of research: social work in counseling families with children who are victims of violence.

Subject of research: the process of social counseling for families with children who are victims of violence.

Research methods: deductive-hypothetical analysis, inductive analysis, comparative analysis, structural-functional analysis, theoretical literature review, systematization, generalization.

Hypothesis: Social counseling for families with children who are victims of violence will be more effective if its organization is based on a systemic approach that encompasses organizational, professional, institutional, and psychosocial aspects of specialists' activities.

Conclusions:

1. Effective social counseling for families with children who are victims of violence requires systemic changes at the structural level, including the establishment of coordinated interagency cooperation among social, medical, and law enforcement services.

2. Social counseling should address psychological, social, legal, and pedagogical aspects, utilizing interdisciplinary approaches to understand the needs of the affected child and the family's capacities in the recovery process.

3. The stages of counseling serve specific functions and are based on the principles of humanity, safety, and professionalism, which enables more targeted and high-quality support.

ЗМІСТ

ВСТУП ……. 3

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА ……... 5

1.1 Аналіз підходів до дослідження соціального консультування сімей з дітьми та жертвами насильства у науковій літературі…….. 5

1.2 Зміст понять «соціальне консультування», «сім'я», «домашнє насильство»……..... 12

1.3 Принципи та методи дослідження сімей із дітьми-жертвами насилля….. 26

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА……... 31

2.1 Етапи консультування сімей із дітьми-жертвами насильства…….. 31

2.2 Технології та техніки консультування сімей із дітьми-жертвами насильства……... 38

РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА ……... 46

3.1 Перешкоди організації консультування сімей із дітьми-жертвами насильства…….. 46

3.2 Рекомендації щодо удосконалення консультування сімей із дітьми-жертвами насильства ……... 57

ВИСНОВКИ..……... 62

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ……... 65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема насильства в сім'ї залишається однією з найбільш гострих і складних соціальних проблем сучасності, зокрема, коли йдеться про дітей, які стають жертвами або свідками насильства. Діти, що пережили насильство, зазнають значних психологічних, емоційних і фізичних травм, що впливають на їх розвиток і соціалізацію.

За даними міжнародних досліджень, насильство в родинах має широкий спектр негативних наслідків не тільки для безпосередніх жертв, а й для суспільства в цілому, адже його ефекти можуть передаватися через покоління, формуючи цикл насильства (WHO, 2013). Сім'я, яка має досвід насильства, часто втрачає свої функціональні можливості як середовище підтримки та безпеки, що потребує втручання фахівців соціальної сфери.

Одним із важливих аспектів подолання цієї проблеми є соціальне консультування сімей із дітьми-жертвами насильства. Це процес, який передбачає комплексну допомогу в реабілітації, вирішенні юридичних, соціальних та психологічних проблем, а також сприяння відновленню функціонування родини. Фахівці, які займаються консультуванням таких сімей, мають великий вплив на забезпечення безпеки дітей та створення умов для їхнього нормального розвитку, мінімізуючи наслідки насильства.

Проблемна ситуація полягає в недостатній ефективності системи соціального консультування сімей, у яких діти стали жертвами насильства. Незважаючи на наявність законодавчої бази та реалізацію низки соціальних програм, значна кількість родин не отримує своєчасної або повноцінної допомоги. Це зумовлено як організаційними труднощами, так і психологічними бар'єрами з боку самих постраждалих, а також недостатньою підготовкою фахівців до роботи з такими випадками. Внаслідок цього діти залишаються в умовах високого ризику повторної травматизації, а родини – без належної підтримки з боку державних і недержавних структур.

У рамках цього дослідження буде здійснено огляд теоретичних основ соціального консультування, розглянуті різні моделі роботи з постраждалими

сім'ями, а також запропоновані рекомендації щодо вдосконалення практики консультування, щоб сприяти ефективному подоланню наслідків насильства та покращенню якості життя постраждалих.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з консультування сімей з дітьми-жертвами насильства.

Предмет дослідження – процес соціального консультування з сім'ями з дітьми-жертвами насильства.

Мета дослідження – розкриття шляхів оптимізації соціального консультування сімей з дітьми-жертвами насильства.

Задля досягнення поставленої метою маємо виконати такі *завдання:*

- проаналізувати у науковій літературі підходи до дослідження соціального консультування сімей із дітьми жертвами насильства;
- розкрити зміст понять «соціальне консультування», «сім'я», «домашнє насильство»;
- обґрунтувати принципи та методи дослідження сімей із дітьми-жертвами насилля;
- розкрити етапи консультування сімей із дітьми-жертвами насильства;
- проаналізувати технології консультування сімей, в яких є діти-жертви насильства.
- виявити основні перешкоди, які заважають в організації консультування сімей із дітьми-жертвами;
- розробити рекомендації, для покращення консультування сімей із дітьми-жертвами насильства.

Гіпотеза дослідження: ефективність соціального консультування сімей із дітьми, які постраждали від насильства, значно зростає за умови цілісного підходу, що охоплює всі аспекти ситуації – психологічний, соціальний, правовий і емоційний.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА

1.1. Аналіз підходів до дослідження соціального консультування сімей з дітьми та жертвами насильства у науковій літературі

У науковій літературі дослідження соціального консультування спирається на різні парадигми соціальної роботи, кожна з яких пропонує власні методологічні засади та практичні підходи. Серед основних парадигм, на нашу думку, слід виділити позитивістську, інтерпретативну та критичну.

Позитивістська парадигма ґрунтується на використанні експериментальних, квазі-експериментальних, кореляційних (статистичних) та інших методів дослідження. А. Капська, яка вважається основоположницею наукової школи соціальної педагогіки в Україні, активно використовувала позитивістські підходи у своїх роботах. У дослідженнях авторка застосовує кількісні методи для оцінки ефективності технологій соціальної роботи, зокрема експериментальні групи з вимірюванням до та після втручання [37]. Звєрєва І.Д. у дослідженнях застосовує позитивістську методологію через структуровані опитування та квазіексперименти [5].

Інтерпретативна парадигма вже є постпозитивістською, постмодерністською та натуралістичною. До її методології входять феноменологія, обґрунтована теорія , етнографія, вивчення випадків, а також описовий, тематичний і історичний методи. Дослідники, як-от О. Столярик і Т. Семигіна, досліджували труднощі пристосування, що постали перед соціальними працівниками в Україні через повномасштабне російське вторгнення. Вони застосували інтерпретативну парадигму, щоб проаналізувати глибокі особисті спогади та досвід соціальних працівників [47, с.146].

Критична парадигма є розвивальною (емансипативною), постмодерністською та постструктуралістською. До її методології належать

феміністські дослідження, дослідження в дії, критична етнографія тощо. У межах цієї парадигми застосовуються такі методи, як відкрите спостереження, інтерв'ю, фокус-групи. Наприклад, С. Джирек, американська науковця наголошує, що у рамках критичного підходу соціальні працівники, щоб сприяти розширенню прав і можливостей та досягненню соціальної справедливості, мають допомогти постраждалим від насильства та травматичних подій переосмислити свій життєвий досвід, створити середовище, де можна поділитися складними історіями,а згодом об'єднати зусилля для вирішення соціальних проблем та ліквідації нерівності [59, с. 172].

А. Ярошенко використала феміністичну теорію позицій. Відповідно до цієї теорії, процес здобуття знань та формування вмінь з гендерної компетентності у соціальних працівників відбувалось з оглядом на погляди та досвід як тих, хто надає соціальні послуги, так і тих, хто їх отримує [55, с. 34].

Розглянуті вище парадигми та підходи мають безпосереднє відношення до дослідження соціального консультування, оскільки вони формують методологічну основу для розуміння, аналізу та практичного застосування консультативних технологій у соціальній роботі. Ці парадигмальні підходи безпосередньо впливають на те, як організовується процес соціального консультування у випадках насильства над дітьми та роботи з постраждалими сім'ями.

Проблема насильства над дітьми та необхідність соціального консультування постраждалих сімей залишається актуальною, незважаючи на значний прогрес у її дослідженні та вирішенні. Упродовж ХХ століття науковці сформували основні підходи до консультування, орієнтовані на правовий, психологічний та соціальний захист дітей.

Першим можна виділити психологічний підхід, який має орієнтацію на вивчення психоемоційного стану клієнтів та методів їхньої реабілітації. Даний підхід використовувався такими вченими, як Карл Роджерс (теорія клієнт-центрованої терапії) та Ерік Еріксон (психосоціальна теорія розвитку) [52, с. 160; 3]. Основна увага приділяється методам подолання

травматичних наслідків насильства, розвитку психологічної стійкості та формуванню навичок ефективної комунікації. Цей підхід використовує когнітивно-поведінкову терапію, психодинамічні методи, гештальт-терапію а також включає роботу з травмою, подолання наслідків насильства, підвищення самооцінки.

Важливим є соціологічний підхід, орієнтований на дослідження соціальних факторів, що впливають на сім'ї з дітьми-жертвами насильства. Вагомий внесок у розвиток цього напряму зробили Еміль Дюркгейм (аналіз соціальної ізоляції), Урі Бронфенбреннер (екологічна система розвитку особистості) [20, с. 118; 51, с. 1198]. Даний підхід розглядає проблему консультування у контексті соціальних процесів та структур, вивчає соціальні фактори ризику, що впливають на сім'ю та жертв насильства (економічна ситуація, рівень освіти, соціальна ізоляція), оцінює ефективність соціальних політик та програм допомоги. Він використовується для оцінки соціальних програм, визначення рівня доступності соціальних послуг та виявлення факторів ризику.

Соціально-педагогічний підхід акцентує увагу на освітньо-виховній роботі з сім'ями та дітьми. Цей підхід спрямований на навчання, виховання та соціалізацію осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Вчений, що досліджували цей напрям: Дж. Дьюї (концепція освіти через досвід). Соціально-педагогічний підхід, розвинутий у праці Дж. Дьюї, формує концептуальну основу для соціального консультування. Принцип «освіти через досвід» Дьюї безпосередньо трансформується у консультативній практиці в метод навчання клієнтів через їхній власний досвід і рефлексію [12, с. 246].

Медико-соціальний підхід використовує біопсихосоціальну модель допомоги, інтегруючи медичну та психологічну підтримку, включає роботу з лікарями, психологами, соціальними працівниками для комплексної допомоги. Його розробляли Г. Сельє (концепція стресу), Ф. Сноуден (вплив здоров'я на соціальну адаптацію). Здоров'я тут розглядається як один із факторів соціального функціонування. Відповідно до цього робиться фокус на

соціальних наслідках захворювання, можливостях соціальної адаптації та інтеграції медичних аспектів із психосоціальними потребами клієнта [17, с. 138; 8, с. 112].

Системний підхід дослідження розглядає сім'ю як цілісну систему, де всі її члени взаємопов'язані. Він спрямований на відновлення функціонування сім'ї та її адаптацію до змін і включає сімейну терапію, роботу з динамікою відносин, підходи до врегулювання конфліктів. Застосовували цей підхід С. Мінухін (сімейна терапія), М. Боуен (теорія сімейних систем) [28, с. 160; 22, с. 148]. Фокус робиться на соціальних зв'язках та ресурсах клієнта, проводиться аналіз впливу соціального оточення на проблеми клієнта із залученням різних систем підтримки (сім'я, громада, соціальні інституції).

Кризовий підхід орієнтований на дослідження роботи з особами, які переживають гострі стресові ситуації. Він спрямований на стабілізацію емоційного стану та подальшу реабілітацію, а соціальне консультування фокусується на соціальному функціонуванні та адаптації. Одним з сновоположників цього підходу є Ерік Ліндеманн (теорія кризового втручання) [57, с. 63].

Проте, жоден із підходів не може самостійно забезпечити повноцінну підтримку постраждалим сім'ям з дітьми-жертвами насильства. Це зумовило потребу у створенні нових, більш гнучких і комплексних моделей втручання, які поєднують елементи з різних галузей знань та практики.

Сучасні дослідження акцентують увагу на інтеграції знань із різних сфер, а саме: психології (посттравматична терапія, когнітивно-поведінкові методики), соціальної роботи (індивідуальні та групові методи консультування), права (законодавчий захист жертв насильства, механізми звернення до соціальних служб) та педагогіки (навчальні програми для дітей, тренінги для батьків). Це супроводжує появу комплексних міждисциплінарних підходів до дослідження соціального консультування.

Д. Левенсон у праці «Trauma-Informed Social Work Practice» запропонувала травма-орієнтований підхід до дослідження соціального консультування сімей з дітьми, які зазнали насильства. Дослідниця емпірично підтвердила, що соціальні консультанти, які поєднують клінічні психологічні методи з традиційними методами соціальної роботи, досягають кращих результатів у роботі з жертвами насильства та наголосила на необхідності врахування нейробіологічних, психологічних та соціальних наслідків травматичного досвіду при розробці програм консультативної допомоги [60, с. 107].

Розвиваючи багатовимірний підхід до консультування жертв насильства, дослідники звертають увагу не лише на психологічні, але й на правові аспекти цієї проблеми.

Р. Д. Томлісон та Б. Томлісон у дослідженні «Cognitive behavior theory and social work treatment» визначають, як інтеграція когнітивно-поведінкових технік у соціальне консультування значно покращує соціальну адаптацію клієнтів, особливо у випадках тривалої соціальної ізоляції [67, с. 66].

Поряд із дослідженнями окремих методичних підходів до соціального консультування, певну цінність для практики роботи з сім'ями, діти в яких зазнали насильства, становлять комплексні моделі консультативної допомоги, що інтегрують різні теоретичні основи та практичні технології.

Модель «допомоги у вирішенні проблем» американського психолога Дж. Ігана є однією з найбільш впливових і практично орієнтованих моделей консультування, що знаходить широке застосування в роботі з різними категоріями клієнтів, зокрема з сім'ями, діти в яких переживають кризові ситуації, у тому числі випадки насильства.

Зазначена модель була вперше представлена у праці «The Skilled Helper» у 1975 р. Йдеться про спробу інтеграції гуманістичних, когнітивно-поведінкових і системних підходів до консультування. Відповідно до цього у процесі консультування виділяються такі фази:

- дослідження поточної ситуації («Що відбувається?») з метою прояснення та розуміння проблемної ситуації з перспективи клієнта;

- розробка бажаного сценарію («Чого ви хочете?») задля визначення цілей, формування візії бажаного результату та встановленні реалістичних завдань;

- розробка стратегії дій («Як цього досягти?») та планування конкретних дій для досягнення бажаних цілей, подолання перешкод та імплементації змін [69, с. 353].

Модель Ігана особливо цінна в роботі з випадками насильства завдяки своїй структурованості та орієнтації на конкретні дії, що допомагає не втрачати фокус у емоційно складних ситуаціях. Вона продовжує еволюціонувати і успішно інтегрується із сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Трифазна структура зберігає свою ефективність при проведенні консультацій через відеозв'язок, що особливо важливо для сімей у віддалених районах або в ситуаціях, коли очні зустрічі небезпечні. Застосування моделі Ігана через захищені чат-платформи або спеціалізовані програми відбувається для консультування у випадках, коли клієнти не можуть відкрито звернутися за допомогою.

Найбільшої ефективності зазначена модель досягає, коли вона інтегрується в ширшу систему допомоги, що включає різноманітні технології консультування, міжвідомчу співпрацю та довготривалий супровід. На нашу думку, поєднання класичних принципів моделі Ігана з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями створює потужну основу для надання своєчасної, доступної та ефективної допомоги сім'ям, які зазнали насильства.

У сучасному контексті соціальної роботи модель Ігана продовжує еволюціонувати, адаптуючись до нових викликів та можливостей, але зберігаючи свої основні принципи – повагу до клієнта, структурований підхід до вирішення проблем та орієнтацію на конкретні, вимірювані результати.

Концепція соціального консультування також зазнає трансформації під впливом глобальних суспільних змін та технологічного прогресу. Як зазначає Ф. Рімер у праці «The digital and electronic revolution in social work: Rethinking the meaning of ethical practice», сучасне соціальне консультування виходить за межі традиційних форматів, інтегруючи інноваційні технологічні рішення [64, с. 9].

З огляду на зростання масштабів соціальних проблем, з'являються нові тенденції у дослідженні підходів до консультування, які враховують глобальні зміни у суспільстві та розвиток цифрових технологій. Р. Акленд у роботі «Web social science: Concepts, data and tools for social scientists in the digital age» досліджує потенціал технологій у розширенні доступності соціальних послуг [56].

Паралельно з технологічними інноваціями, сучасні дослідники дедалі більше фокусуються на профілактиці та превентивній роботі. В. Анголенко, К. Волкова та Н. Печериця у своїй праці «Превентивна та корекційна робота у соціальній сфері» розкривають такі аспекти як: раннє виявлення ризиків у сім’ях через співпрацю соціальних працівників, медиків, освітян та правоохоронців, наголошують на важливості просвітницьких програм для батьків та дітей щодо ненасильницьких методів виховання та проведенні тренінгів для соціальних працівників щодо виявлення ознак насильства та методів кризового втручання [29].

О. Гончаренко, О. Карагодіна та Т. Семигіна показують, що насильство у сім’ях має гендерну специфіку, тому сучасні підходи враховують собливості консультування хлопчиків і дівчаток, які стали жертвами насильства та враховують гендерні ролі у сім’ї та їхній вплив на формування стратегії допомоги [4, с. 16].

Аналіз наведених досліджень демонструє, що сучасна наукова спільнота рухається в напрямку все більшої інтеграції та взаємопроникнення дисциплінарних підходів до соціального консультування. У XXI столітті соціальне консультування сімей з дітьми-жертвами насильства стало

невід’ємною частиною соціальної роботи, психологічної допомоги та правового захисту.

Таким чином, сучасні дослідження підходів до соціального консультування сімей з дітьми – жертвами насильства демонструють перехід до комплексних стратегій. Використання технологій, профілактичні заходи, гендерночутливий підхід допомагають створювати більш ефективні та стійкі моделі підтримки.

У висновку можемо зазначити, що аналіз сучасних підходів до дослідження соціального консультування сімей із дітьми-жертвами насильства демонструє, що наукова думка сформувалася у межах кількох ключових парадигм – позитивістської, інтерпретативної та критичної. Кожна з них забезпечує свою оптику дослідження проблеми, розкриваючи її аспекти від об'єктивних закономірностей до особистого досвіду клієнтів і соціальних змін. Проте саме в їх інтеграції виникає комплексний підхід, який дозволяє створювати ефективні моделі допомоги.

1.2 Зміст понять «соціальне консультування», «сім’я», «домашнє насильство»

Поняття «консультування», «соціальне консультування» активно вживається як на міжнародному, так і національному рівнях.

Більшість сучасних науковців розглядають консультування як соціальне й економічне явище, яке виконує функцію розв’язання широкого кола завдань і забезпечення інтелектуальної підтримки у різних сферах життя суспільства. Наприклад М. Даффілд у праці «Global governance and the new wars: The merging of development and security» аналізує консультування як інструмент соціально-економічної трансформації суспільств. Він аргументує, що консультативні послуги стали не лише механізмом вирішення індивідуальних проблем, але й стратегічним інструментом глобального управління та економічного розвитку [58].

У контексті вищевказаної роботи Даффілда консультативні послуги – це спектр професійних дій, спрямованих на надання експертної допомоги, рекомендацій та порад у сфері соціального та економічного розвитку. До консультативних послуг віднесено:

– Експертні оцінки та рекомендації міжнародних організацій щодо реформування соціально-економічних систем країн, що розвиваються;

– Розробку та впровадження програм розвитку, заснованих на зовнішній експертизі;

– Політичне консультування урядів щодо питань безпеки, економічного розвитку та соціальної політики;

– Консультативну підтримку під час впровадження структурних реформ.

У свою чергу, Всесвітня організація охорони здоров'я у доповіді «Violence Prevention: The Evidence» визначає соціальне консультування як базовий компонент ефективної системи запобігання насильству та захисту постраждалих. ВООЗ підкреслює необхідність інтегрованих консультативних послуг для жертв насильства як частину комплексної системи охорони здоров'я. Соціальне консультування у контексті даної доповіді це – професійна взаємодія між спеціалістом та клієнтом, спрямована на виявлення соціальних проблем, пов'язаних з насильством, надання інформації щодо доступних ресурсів допомоги, розробку плану безпеки та соціальної реінтеграції, а також підтримку в подоланні соціальних наслідків пережитого насильства. Йдеться про цілеспрямований процес комунікації, що поєднує інформаційну, організаційну та психосоціальну підтримку постраждалих з метою відновлення їхньої здатності до повноцінного соціального функціонування [68].

ЮНІСЕФ у програмному документі «Strengthening the social service workforce to protect children» акцентує увагу на соціальному консультуванні як критичному елементі системи захисту дітей. У цьому документі соціальне консультування визначається як «професійний процес надання підтримки, інформації та супроводу дітям та сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, спрямований на оцінку ризиків, розвиток захисних факторів та

створення безпечного середовища через встановлення довірливих відносин, що сприяє запобіганню, виявленню та реагуванню на випадки насильства, нехтування потребами дитини та порушення її прав». Організація наголошує, що кваліфіковані соціальні консультанти повинні бути ключовими фігурами в роботі з дітьми-жертвами насильства [66].

Дж. Мідглі та Е. Конлі у праці «Social Work and Social Development: Theories and Skills for Developmental Social Work» розглядають соціальне консультування як ключовий механізм соціальної інтеграції та підтримки вразливих груп. За визначенням дослідників, соціальне консультування – це «структурований процес підтримки і допомоги, спрямований на розвиток здатності клієнтів до вирішення соціальних проблем та підвищення їх соціального функціонування, який сприяє соціальній інтеграції вразливих груп населення та розвитку людського потенціалу через надання професійної допомоги в контексті соціальних змін і соціальної політики». Вони підкреслюють, що якісне соціальне консультування є основою для розвитку людського потенціалу [62].

М. Пейн у книзі «Modern Social Work Theory» аналізує соціальне консультування як центральний елемент сучасної соціальної роботи. Та наголошується, що соціальне консультування – це процес взаємодії між професійним консультантом і клієнтом, спрямований на допомогу в вирішенні соціальних проблем клієнта через ефективну комунікацію, емоційну підтримку та розвиток навичок самостійного вирішення проблем. Він виокремлює консультування як основний інструмент дієвої допомоги у подоланні кризових станів та відновленні нормального соціального функціонування клієнтів [63].

Тобто на міжнародному рівні соціальне консультування розглядається як ключовий елемент системи соціального захисту, універсальний метод роботи з різними вразливими групами населення, спосіб оцінки потреб, встановлення контакту, розробки індивідуального плану допомоги та ін.

На національному рівні поняття «консультування» активно вживається у текстах нормативно-правових документів.

Так, згідно ст. 16 Закону України «Про соціальні послуги», консультування відноситься до простих соціальних послуг, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги. До «простих соціальних послуг» відноситься також й інформування [34].

За «Класифікатором соціальних послуг», затвердженим наказом Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 № 429, у пункті 2 розділу ІІ, термін консультування визначається як «допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації». У цьому документі поняття «консультування» та «інформування» чітко розмежовані.

Інформування (пункт 1 розділу ІІ) визначається як «надання інформації з питань соціального захисту населення, допомога в інтерпретації та використанні цієї інформації».

Консультування (пункт 2 розділу ІІ) визначається як «допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації».

Інформування є більш пасивною послугою, спрямованою на надання клієнту необхідних відомостей без глибокого аналізу його ситуації. Консультування є активним процесом взаємодії спеціаліста з клієнтом, включає діагностику проблеми, аналіз життєвої ситуації та розробку конкретного плану дій. Інформування може бути надане без індивідуального підходу, в той час як консультування завжди передбачає індивідуалізований підхід до ситуації клієнта. Метою інформування є забезпечення клієнта необхідними знаннями, тоді як мета консультування – допомогти клієнту використати отримані знання для вирішення своєї проблеми [33].

У Класифікаторі соціальних послуг спостерігається змішування соціального та психологічного консультування, що викликає певні методологічні та практичні проблеми. На нашу думку, це не є оптимальним підходом, оскільки соціальне та психологічне консультування мають суттєві відмінності у цілях, методах роботи та кваліфікаційних вимогах до фахівців.

Соціальне консультування орієнтоване переважно на вирішення конкретних соціальних проблем, пов'язаних із соціальним функціонуванням особи, доступом до ресурсів та послуг, тоді як психологічне консультування зосереджене на психоемоційних аспектах, особистісних проблемах та внутрішніх переживаннях клієнта. Змішування цих видів консультування може призводити до розмивання меж професійної компетенції та зниження якості надання послуг, оскільки соціальні працівники не завжди мають достатньо психологічної підготовки, а психологи можуть не володіти необхідними знаннями у сфері соціального забезпечення та соціальної роботи.

Державний стандарт соціальної послуги консультування визначає соціальне консультування як комплекс заходів, що здійснюються протягом періоду, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи чи сім’ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи/сім’ї [32].

На нашу думку, наведене в Стандарті визначення соціального консультування є важливим кроком до формалізації та узаконення цієї форми допомоги, але у ньому пропущено декілька істотних ознак соціального консультування.

Це визначення акцентує увагу переважно на адаптаційній функції консультування – допомозі у виході зі складної життєвої ситуації. Однак воно недостатньо враховує емоційно-психологічний вимір, який є критично важливим у роботі з дітьми-жертвами насильства. У визначенні відсутня згадка про надання інформації та роз'яснень щодо можливих шляхів вирішення проблем, доступних соціальних послуг, пільг тощо.

Втрачається акцент на індивідуалізованому підході до клієнта, який є принципово важливим у практиці консультування. Не розкрито, які саме методи та форми консультування використовуються. Визначення має переважно функціональний характер, не підкреслюючи гуманістичні засади,

довірливу взаємодію консультанта і клієнта, які є ключовими у процесі відновлення дитини та її родини.

Стандарт не згадує про етичні стандарти та професійну компетентність консультанта, хоча саме ці елементи забезпечують якість і безпечність послуги. У міжнародній практиці це один із визначальних критеріїв надання консультування вразливим категоріям. Також у ньому відсутні критерії оцінювання результативності наданої консультативної допомоги.

Таким чином, хоча визначення охоплює основні цілі та напрямки соціального консультування, воно не містить повного спектру істотних ознак цієї соціальної послуги, що може обмежувати розуміння її сутності та практичне застосування.

Звернемо також увагу на відмінність між консультуванням та консультацією, оскільки на практиці зазначені терміни часто вживаються як синоніми. Але між ними існують важливі змістовні відмінності.

Розмежування цих понять має принципове значення тому що це впливає на планування роботи соціального працівника – консультування потребує більше часу, ресурсів та систематичної роботи, ніж одноразова консультація. Від чіткого розуміння цієї різниці залежить формування очікувань клієнтів соціальних служб щодо обсягу та характеру допомоги, яку вони можуть отримати. Це має значення для нормативного регулювання та фінансування соціальних послуг, оскільки консультування як триваліший та інтенсивніший процес потребує відповідного ресурсного забезпечення.

Т. Семигіна розділяє розділяє поняття консультування та консультації за тривалістю, інтенсивністю та глибиною втручання. Соціальне консультування визначається як «комплексний процес допомоги клієнту у вирішенні його соціальних проблем, що передбачає системну взаємодію між консультантом і клієнтом, спрямовану на аналіз соціальної ситуації, пошук шляхів вирішення проблем та розвиток здатності клієнта до самостійного подолання труднощів соціального характеру».

Консультація – одноразовий акт або короткостроковий процес надання спеціалізованої інформації, поради або роз’яснення з певного питання. Її мета – надати конкретну відповідь або рекомендацію клієнту, часто вона має інформаційний, інструктивний або технічний характер.

Поруч із цим, консультування – це триваліший, глибший процес, який передбачає встановлення довірливих відносин між спеціалістом і клієнтом та допомагає людині краще зрозуміти свою ситуацію, знайти шляхи вирішення проблем і змінити життєві обставини. У соціальній роботі саме консультування розглядається як глибша форма професійної допомоги, яка включає як інформаційну, так і емоційну, моральну та поведінкову підтримку. Акцент у ньому ставиться на використанні наявних у клієнтів ресурсів для зміни поведінки та розвитку особистості. [40, с. 73].

Ми погоджуємось, що розмежування цих понять має принципове значення тому що це впливає на планування роботи соціального працівника – консультування потребує більше часу, ресурсів та систематичної роботи, ніж одноразова консультація. Від чіткого розуміння цієї різниці залежить формування очікувань клієнтів соціальних служб щодо обсягу та характеру допомоги, яку вони можуть отримати. Це має значення для нормативного регулювання та фінансування соціальних послуг, оскільки консультування як триваліший та інтенсивніший процес потребує відповідного ресурсного забезпечення. Таке розмежування сприяє підвищенню якості соціальних послуг та більш ефективному задоволенню потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

На нашу думку, важливо назвати специфічні характеристики, що відрізняють соціальне консультування від інших видів консультативної діяльності. До них можна віднести:

– системний підхід, що враховує різні соціальні системи (сім'я, громада, суспільство), в яких функціонує клієнт

– орієнтацію на соціальні проблеми, а саме зосередження на вирішенні питань соціальної адаптації, інтеграції, доступу до ресурсів і послуг

– міждисциплінарний характер, тобто поєднання знань з соціології, психології, права, педагогіки тощо

– обов'язкову етичну основу, яка базується на принципах соціальної справедливості, поваги до різноманіття, захисту прав людини.

Таким чином, соціальне консультування можна визначити як професійну діяльність, спрямовану на допомогу індивідам, групам чи громадам у вирішенні соціальних проблем та покращенні їхнього соціального функціонування.

У контексті соціальної роботи з постраждалими від насильства важливо чітко усвідомити роль соціального консультування як одного з ключових механізмів підтримки, допомоги й відновлення особистості. Ефективність такого консультування значною мірою залежить від глибини розуміння соціального середовища, у якому формується та проживає клієнт, насамперед – сім’ї.

Тому наступним кроком у дослідженні є аналіз поняття «сім’я». Найперше звернемося до його визначень у соціології.

Еміль Дюркгейм розглядав сім’ю як інституцію морального порядку, що формує солідарність між поколіннями через традиції, релігію та спільні цінності [20, с. 120].

На нашу думку, визначення Дюркгейма акцентує увагу на ціннісно-нормативній складовій сім'ї, що є важливим для розуміння її соціальної функції, проте недостатньо розкриває структурні та функціональні характеристики сімейних відносин.

Толкотт Парсонс визначив сім’ю як соціальну систему, яка виконує дві основні функції: первинну соціалізацію дитини та емоційну стабілізацію дорослого індивіда. Він вважав, що сім’я є основною структурною одиницею стабільного суспільства [28, с. 158].

На нашу думку, тут точно виділені два ключові аспекти сімейного життя – первинна соціалізація дитини та емоційна стабілізація дорослого індивіда.

Зазначені два аспекти відображають фундаментальні функції сім'ї як соціальної системи, де відбувається як формування особистості дитини через

засвоєння соціальних норм та цінностей, так і забезпечення емоційної підтримки для дорослих членів сім'ї.

Але залишені поза увагою інші важливі функції сім'ї. Тобто напевно наведене визначення не враховує економічну, рекреаційну та репродуктивну функції, які є не менш значущими для розуміння цілісної природи сімейної групи.

Дж. Мердок сформлював визначення сім’ї як соціальної групи, яка складається зі щонайменше одного чоловіка, однієї жінки та їхніх дітей, які живуть разом, співпрацюють економічно та виконують функції репродукції, соціалізації, сексуального контролю та економічної підтримки [53, с. 38].

На нашу думку, визначення Мердока є найбільш комплексним з точки зору структурно-функціонального підходу, проте вважаємо, що таке визначення не відображає сучасного розмаїття сімейних форм та не враховує однобатьківські, розширені, реконструйовані сім'ї, а також сімейні союзи без дітей.

Урі Бронфенбреннер називає сім’ю мікросередовищем, найближчою соціальною структурою, яка визначає первинний досвід дитини у взаємодії із світом. У його екологічній моделі розвитку сім’я – перше коло впливу на особистість [51, с. 1196].

Ми погоджуємося з визначенням Бронфенбреннера щодо ролі сім'ї як первинного мікросередовища розвитку особистості. На нашу думку, екологічний підхід дозволяє розглядати сім'ю в контексті більш широких соціальних систем, що є цінним для розуміння її місця в загальній соціальній структурі.

Ентоні Гіденс говорить про деінституціоналізацію сім’ї: вона втрачає усталені ролі, стає гнучкішою, формується на основі емоційної близькості, взаємної підтримки, а не лише офіційного шлюбу. Він називає сім’ю групою осіб, що мають тривалі взаємини, засновані на кровній спорідненості, шлюбі або усиновленні, які, зазвичай, мешкають разом і мають взаємні зобов’язання з догляду й підтримки [36]. На нашу думку, це визначення відображає сучасну

гнучкість сімейних форм та соціальних ролей. Поняття «сім’я» сьогодні не обмежується лише біологічною спорідненістю – на перший план виходять емоційна підтримка, взаємна відповідальність, турбота та спільні цінності.

Поняття «сім’я» активно вживається і у психології. Для З. Фрейда поняття «сім’ї» - позначення джерела первинного досвіду любові, конфлікту, влади та підпорядкування, що формує базові риси особистості [3].

Видається, що підхід З. Фрейда відображає важливий психодинамічний аспект сімейних стосунків, акцентуючи увагу на формуванні особистості через складні механізми міжособистісної взаємодії в сім'ї. На нашу думку, цінність підходу Фрейда полягає у виявленні глибинних психологічних процесів, що лежать в основі сімейних відносин. Проте не погоджуємося з надмірною зосередженістю на конфліктних і владних відносинах, що може створювати дещо обмежене уявлення про позитивні аспекти сімейної взаємодії.

Карл Роджерс розглядає сім'ю як простір безумовного прийняття та емпатії, де формується здорова самооцінка та особистісне зростання її членів [52].

На наш погляд, розуміння сім'ї як середовища для особистісного зростання збагачує наукове трактування цього поняття, акцентуючи увагу на важливості емоційної підтримки та безумовного прийняття. Ми вважаємо, що ця перспектива доповнює більш традиційні функціональні підходи, висвітлюючи психологічну глибину сімейних стосунків.

Сальвадор Мінухін визначає сім'ю як систему з чіткими межами та підсистемами, де важливу роль відіграють структура взаємин, ієрархія та правила [28, с. 157].

Відзначимо, що акцент на взаємозалежності членів сім'ї та динамічній природі сімейних стосунків є важливим доповненням до більш статичних соціологічних визначень поняття «сім'я».

Поняття «сім’я» має множинне трактування, яке залежить від наукового підходу та цілей дослідження. У контексті соціального консультування важливо брати до уваги соціальні, психологічні та культурні аспекти сім’ї, адже

саме вони визначають характер взаємин у родині та можливості надання ефективної допомоги.

Поглиблене розуміння поняття «сім'я» як соціального інституту, що формує базові цінності, міжособистісні взаємини та забезпечує соціалізацію дітей, дозволяє побачити не лише її потенціал для підтримки й розвитку, а й внутрішні ризики, які можуть перетворити її на джерело загроз.

Попри традиційне уявлення про сім'ю як осередок безпеки й турботи, реалії сучасного суспільства свідчать про те, що саме в родинному середовищі найчастіше виникають ситуації домашнього насильства, особливо щодо дітей.

Саме тому наступним логічним етапом дослідження є аналіз поняття «домашнє насильство» – як соціального явища, що порушує функціонування сім'ї, травмує особистість дитини та вимагає втручання фахівців соціальної сфери, зокрема через механізми соціального консультування.

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII наводиться таке визначення цього терміну. «Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [31].

На нашу думку, це визначення слід розуміти як багатовимірне соціальне явище, що виходить за межі фізичного впливу і охоплює психологічне, сексуальне та економічне насильство. У контексті роботи з дітьми особливо важливо усвідомлювати, що будь-яка з форм цього насильства, незалежно від її відкритості чи прихованості, може залишити глибокий слід у психіці дитини та порушити її безпечне середовище – сім'ю. Саме тому соціальне консультування в таких випадках має бути не лише формою реагування, а інструментом

глибокої підтримки, відновлення емоційного стану, стабілізації сімейної ситуації або пошуку альтернативних шляхів захисту дитини. Розуміння структури домашнього насильства та його масштабів дає змогу фахівцям ефективно діяти.

Домашнє насильство не обмежується лише фізичним впливом – його прояви є багатогранними та іноді менш очевидними, але не менш руйнівними. Тому наступним етапом аналізу є класифікація видів домашнього насильства, що дозволяє краще розуміти характер проблеми, її вплив на дитину та визначити оптимальні стратегії соціального консультування. Закон України про запобігання та протидію домашньому насильству наводить наступні визначення видів домашнього насильства.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [31].

На нашу думку, психологічне насильство є однією з найпоширеніших і водночас найменш помітних форм домашнього насильства. Постійні словесні образи, приниження, залякування чи контроль викликають у жертви емоційне виснаження, втрату почуття безпеки та віри у власну гідність. Воно має системний вплив на атмосферу в сім’ї та особливо небезпечне тоді, коли відбувається регулярно та є частиною стилю спілкування в родині. Дитина, яка постійно перебуває у стані стресу чи страху, не лише втрачає відчуття стабільності й не має змоги повноцінно розвиватися та реалізовувати себе.

Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання

допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [31].

На нашу думку, фізичне насильство є найочевиднішою формою домашнього насильства, яка найчастіше викликає соціальне занепокоєння через свої безпосередні та помітні наслідки. Особливо загрозливим є те, що діти не мають механізмів самозахисту, а тому будь-яка форма фізичної агресії щодо них має довготривалі психологічні, фізичні та поведінкові наслідки.

Економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [31].

На нашу думку, економічне насильство, як окрема форма домашнього насильства, є не менш небезпечним, ніж фізичне чи психологічне. Воно часто має прихований характер, але його наслідки є тривалими та руйнівними для емоційного і фізичного благополуччя дитини. Дитина, яка росте в умовах матеріальної залежності або зневаги до основних життєвих потреб, відчуває себе беззахисною, ізольованою і травмованою, навіть якщо не є прямим об’єктом тиску.

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [31].

На нашу думку, сексуальне насильство є однією з найтравматичніших форм домашнього насильства, яка залишає глибокі емоційні, психологічні та фізичні наслідки для дитини. Ця форма насильства часто має прихований

характер і супроводжується мовчанням, страхом і соромом, що ускладнює її виявлення.

Насильство в сім'ї можна також класифікувати за кількома ключовими ознаками. За стратегією дій кривдника воно може бути відкритим (прямим, очевидним) або прихованим (непрямим, завуальованим). За часом вчинення поділяється на таке, що відбувається в теперішньому часі, та те, що сталося в минулому, але має довготривалі наслідки. За тривалістю може бути одноразовим, повторюваним або тривати роками, перетворюючись на хронічне насильство. За контекстом та середовищем прояву може мати місце вдома (з боку родичів), у школі (з боку педагогів або однолітків), на вулиці (з боку сторонніх осіб або інших дітей).

Незалежно від форми, часу чи середовища, будь-який прояв жорстокого поводження з дітьми становить серйозну загрозу для їхнього фізичного та психічного здоров'я, а в окремих випадках – і для життя. Саме тому виявлення, запобігання та подолання таких ситуацій є ключовими завданнями соціального консультування.

Напевно, виділити єдину класифікацію домашнього насильства неможливо, адже кожна з них відображає різні аспекти проблеми – поведінку кривдника, контекст, середовище, тривалість чи психологічні наслідки для жертви.

Таким чином, поняття «домашнє насильство» охоплює широкий спектр дій – від фізичних та сексуальних до психологічних і економічних форм, що можуть чинитися не лише в межах родинних зв'язків, а й у будь-якому середовищі, яке функціонує як сім'я. Вивчення терміна «домашнє насильство» дозволяє не лише правильно діагностувати ситуацію, а й розробити ефективну модель соціального консультування, яка буде спрямована на захист, відновлення, профілактику та підтримку як дітей, так і їхніх сімей.

1.3 Принципи та методи дослідження сімей із дітьми-жертвами насильства

Наше дослідження грунтується на принципах об’єктивності, сходження від абстрактного до конкретного, системності, комплексності, історизму, єдності теорії та практики.

Найперше, розглянемо принцип об’єктивності, що спрямовує нас на пошук закономірних внутрішніх об’єктивних зв’язків процесу соціального консультування сімей із дітьми жертвами насильства.

Для цього використовуємо принцип сходження від абстрактного до конкретного. Так, на початку нашого дослідження вирішуємо загальні питання формулюючи вихідні теоретично-методологічні положення, зокрема, щодо визначення загальних дослідницьких підходів до дослідження соціального консультування, уточненням понятійного апарату дослідження. І далі на цій основі переходимо до аналізу конкретних форм і методів соціального консультування, етапів його здійснення.

На цьому шляху важливу роль відіграє принцип системності, який передбачає розгляд соціального консультування як складної багаторівневої системи, що включає взаємопов’язані елементи: інституційні механізми, етапи втручання, технології, суб’єкти та об’єкти допомоги. У межах цього принципу ми аналізуємо консультування не лише як ізольовану діяльність фахівця, а як частину ширшого соціального процесу підтримки вразливих груп..

Принцип комплексності забезпечує інтеграцію знань із різних наукових галузей: психології, соціології, педагогіки, юриспруденції, медицини. Завдяки цьому ми можемо розглядати соціальне консультування як міждисциплінарну діяльність, потребує залучення широкого спектру методів і знань для ефективної допомоги постраждалим сім’ям. У нашій роботі комплексний підхід дає змогу оцінювати ситуацію в родині не лише з точки зору травматичного досвіду, а й з огляду на соціальні, правові, культурні фактори.

Принцип історизму орієнтований на врахування змін, що відбувалися у ставленні до проблеми насильства над дітьми та практики соціального

консультування в різні історичні періоди. Ми звертаємо увагу на еволюцію терміна «соціальне консультування», розвиток підходів у XX–XXI століттях, вплив соціокультурних змін. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти сучасний стан проблеми та причини її актуальності.

Принцип єдності теорії та практики передбачає, що наше дослідження не обмежується лише теоретичним аналізом, а спрямоване також на розробку практичних рекомендацій для удосконалення консультування сімей із дітьми-жертвами насильства.

На підставі зазначених принципів використовуємо для проведення нашого дослідження використовуємо дедуктивно-гіпотетичний, індуктивний, порівняльний аналіз, структурно-функціональний аналіз, теоретичний аналіз літератури, систематизацію та узагальнення.

Дедуктивно-гіпотетичний метод передбачає формулювання загальної гіпотези про базову закономірність процесу соціального консультування сімей з жертвами насильства. Відповідно до цієї гіпотези здійснюємо збір відомостей про окремі практики соціального консультування в Україні та світі. Тобто використовуємо індуктивний метод, за допомогою якого перевіряємо вихідну дедуктивну гіпотезу.

Наступний важливий метод – порівняльний аналіз різних моделей організації соціального консультування як поетапного процесу. Завдяки цьому методу оцінюється ефективність конкретних підходів, визначаються найкращі практики.

Структурно-функціональний аналіз використовується для дослідження внутрішньої будови системи соціального консультування, визначення її основних елементів – етапів. Цей метод дозволяє описати, які функції виконує кожен етап, та які перешкоди можуть виникати у процесі надання допомоги.

Також застосовується теоретичний аналіз літератури, який використовується для вивчення наукових праць, нормативно-правових актів, міжнародних стандартів і практик щодо соціального консультування, сім’ї,

дитинства, домашнього насильства. Він дозволяє визначити понятійний апарат, окреслити стан розробленості теми та ідентифікувати теоретичні підходи.

На завершальному етапі використовуються методи систематизації та узагальнення, завдяки яким відбувається упорядкування зібраного матеріалу, формулювання висновків і створення загальної концептуальної картини соціального консультування в контексті роботи з родинами, де є діти-жертви насильства.

Таким чином, для дослідження теми соціального консультування сімей із дітьми-жертвами насильства доцільно використовувати змішану методологію, що поєднує аналітичні та міждисциплінарні методи. Це забезпечує глибоке, об'єктивне та етично виважене вивчення проблеми. Такий підхід дає змогу зібрати достовірну інформацію про соціальні процеси, глибше зрозуміти внутрішньосімейну динаміку та оцінити ефективність консультування як форми допомоги.

Підсумовуючи, можна стверджувати що у дослідженні соціального консультування сімей із дітьми-жертвами насильства особливе значення має дотримання чітких науково-етичних принципів, які забезпечують чутливий і гуманний підхід до роботи з вразливими категоріями населення.

Комплексне поєднання принципів і методів забезпечує не лише наукову достовірність дослідження, але й етичну відповідність процесу, що особливо важливо в контексті роботи з дітьми. Водночас це дозволяє сформувати практичні рекомендації, які можуть бути корисними для соціальних працівників, консультантів і фахівців інших допоміжних професій.

Отже, глибоке розуміння принципів і методів дослідження забезпечує якісне вивчення теми та дозволяє адаптувати наукові підходи до реальних потреб сімей, що переживають насильство, сприяючи ефективному соціальному консультуванню.

Узагальнюючи матеріал, розглянутий у першому розділі, можемо зробити висновок, що дослідження різних підходів до соціального консультування дозволяє виявити найефективніші методи та стратегії, що сприяють

покращенню психосоціального стану клієнтів. Сучасні підходи до дослідження соціального консультування дозволяють не лише ефективніше працювати з наслідками домашнього насильства, а й запобігати його виникненню, сприяючи стабільності сімейного середовища та безпеці дитини.

Поняття «соціальне консультування» у сучасному розумінні охоплює комплекс дій, спрямованих на подолання труднощів, збереження гідності клієнта та підтримку його адаптаційного потенціалу. Це не просто надання порад, а тривалий професійний процес, що враховує індивідуальний досвід, соціальне середовище, емоційний стан та потреби особи.

Поняття «сім'я» є міждисциплінарним і багатозначним, однак у контексті соціального консультування воно розглядається передусім як соціальне середовище розвитку дитини, у якому можуть як виникати проблеми, так і формуватися ресурси для їх вирішення.

Поняття «домашнє насильство» є невід'ємним елементом дослідження теми соціального консультування сімей із дітьми – жертвами насильства, оскільки воно окреслює саму суть проблеми, з якою працюють фахівці. Це складне соціальне явище, яке набуває різних форм і має серйозні наслідки для постраждалих, особливо дітей. Його вивчення є ключовим для розуміння проблеми в межах соціального консультування та забезпечення ефективної допомоги.

Домашнє насильство порушує нормальне функціонування сім'ї як соціального інституту. Воно змінює динаміку відносин, викривляє рольові моделі, руйнує емоційний зв'язок між членами родини. Сім'я, яка має бути осередком безпеки, перетворюється на джерело загрози, особливо для дитини.

Саме соціальне консультування є механізмом реагування на домашнє насильство. Воно забезпечує підтримку жертвам, допомагає відновити внутрішні ресурси, зупинити цикл насильства.

Принципи і методи дослідження є основою для глибокого, етично виваженого аналізу соціального консультування у випадках насильства над дітьми. Важливо враховувати не лише наукові вимоги, але й чутливість теми,

потребу в захисті та підтримці постраждалих. Комплексне використання методів дозволяє формувати обґрунтовані висновки. Це створює передумови для вдосконалення професійної практики та посилення ефективності соціальної допомоги.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА

2.1. Етапи консультування сімей з дітьми-жертвами насильства

Процес консультування сім'ей з дітьми жертвами насильства відзначається складністю, а тому вимагає залучення спеціалістів різного профілю, кожен з яких відіграє особливу роль у системі підтримки постраждалих.

У сучасному розумінні ефективна допомога дітям, які пережили насильство, та їхнім сім'ям неможлива без міждисциплінарної взаємодії та чіткого розуміння функцій кожного суб'єкта цього процесу. Соціальне консультування виступає як координуючий механізм, що об'єднує зусилля різних спеціалістів та служб, спрямованих на подолання наслідків насильства та відновлення нормального функціонування сім'ї. Тому, важливо окреслити суб'єкти соціального консультування.

До ключових суб'єктів соціального консультування сімей з дітьми-жертвами насильства належать:

Фахівці з соціальної роботи центрів соціальних служб, які повинні мати відповідну освіту (соціальна робота, соціальна педагогіка), мають пройти спеціалізоване навчання з питань протидії домашньому насильству та володіти навичками кризового консультування.

Психологи центрів соціальних служб забезпечують психологічну підтримку дітей та інших членів сім'ї, проводять діагностику психоемоційного стану та розробляють програми психологічної реабілітації.

Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги здійснюють виїзди у випадках гострої кризи, забезпечують екстрене консультування та кризове втручання та проводять первинну оцінку ситуації.

Кожен із зазначених суб'єктів бере участь у різних етапах консультативного процесу, і лише розуміння послідовності та змісту цих етапів дозволяє організувати ефективну взаємодію між усіма учасниками системи захисту прав дитини. Також розгляд етапів соціального консультування є необхідним для розуміння суті, послідовності та ефективності взаємодії з сім’ями, де дитина стала жертвою насильства. Консультування не є спонтанною чи одноразовою дією – це структурований і логічний процес, який проходить кілька етапів: від встановлення контакту до завершення підтримки.

Крім того, розгляд етапів соціального консультування є необхідним для розуміння суті, послідовності та ефективності взаємодії з сім’ями, де дитина стала жертвою насильства. Консультування не є спонтанною чи одноразовою дією – це структурований і логічний процес, який проходить кілька етапів: від встановлення контакту до завершення підтримки.

У науковій літературі представлені різні моделі консультування, які відрізняються глибиною, кількістю етапів, теоретичним підґрунтям та практичним застосуванням. Різні дослідники пропонують власні підходи до структурування процесу консультування, зокрема у випадках роботи з сім’ями, діти в яких пережили насильство.

Нижче розглянемо, як саме різні науковці описують етапи соціального консультування залежно від наукової школи, контексту і цілей втручання.

Джерард Іган у своїй моделі консультативної допомоги, яка широко використовується у соціальній роботі, виділяє три загальні стадії, кожна з яких включає етапи:

1. Дослідження проблеми

– встановлення довіри;

– збирання інформації про ситуацію;

– визначення реальних потреб клієнта.

2. Розробка варіантів вирішення

– активне слухання;

– виявлення ресурсів родини;

– формування альтернатив поведінки.

3. Дія і зміна

– планування дій;

– підтримка в реалізації;

– оцінка ефективності допомоги [69, с. 350].

На нашу думку, зазначена модель має певну цінність для соціального консультування, зокрема у випадках роботи з сім'ями, де діти стали жертвами насильства. Її структура логічна, послідовна і водночас гнучка – вона дозволяє не лише глибоко проаналізувати проблему, а й активно залучити клієнта до пошуку рішень і змін.

Особливо важливо, що в моделі Дж. Ігана підкреслюється роль емпатії, активного слухання та підтримки, що є критично необхідними у роботі з травмованими дітьми та їхніми родинами. Такий підхід сприяє створенню довірливих відносин, а також допомагає клієнтам поступово перейти від стану безпорадності до активної участі у власному відновленні.

Проте варто зазначити, що модель Ігана має певні обмеження, особливо в контексті соціального консультування. По-перше, вона більше орієнтована на психологічне консультування, ніж на комплексну соціальну роботу. По-друге, в ній недостатньо уваги приділяється системним чинникам, таким як соціальне оточення, економічні умови та доступність ресурсів громади, які часто є критичними для вирішення соціальних проблем сім'ї.

У моделі М. Пейна соціальне консультування включає такі етапи втручання:

- Контакт і визначення проблеми
- Оцінка потреб і ресурсів
- Планування втручання
- Реалізація змін
- Моніторинг і підтримка
- Завершення допомоги [63].

На нашу думку, модель соціального консультування Малкольма Пейна є більш адаптованою саме до контексту соціальної роботи, на відміну від психологічно орієнтованого підходу Ігана. Крім того, модель Пейна чіткіше структурована й орієнтована на практичні аспекти соціальної допомоги, включаючи важливі етапи моніторингу та завершення роботи, які часто залишаються поза увагою в інших моделях.

Моніторинг ефективності соціального консультування організовується через внутрішній моніторинг, а саме регулярні супервізійні зустрічі фахівців, аналіз індивідуальних планів роботи з сім'ями та оцінку прогресу за визначеними індикаторами та зовнішній моніторинг, до якого включені перевірки з боку обласних департаментів соціального захисту та незалежна оцінка якості послуг.

Водночас у підході Пейна ми бачимо недостатню увагу до емоційних аспектів взаємодії з клієнтом. Зокрема, його модель занадто прагматична й може сприяти бюрократизації процесу консультування, де головним стає дотримання процедур, а не особистісно орієнтований підхід. Крім того, вона не передбачає активної участі клієнта у формуванні альтернатив вирішення проблеми, що є суттєвим недоліком з точки зору сучасних підходів до соціальної роботи.

Аналізуючи обидві моделі через призму теорії та практики соціального консультування, можемо стверджувати, що жодна з них не охоплює повністю сутність соціального консультування як окремого виду професійної діяльності. Модель Ігана, хоч і включає соціальний контекст, проте більше тяжіє до психологічного консультування з його фокусом на міжособистісних відносинах. Модель Пейна, навпаки, має чіткішу соціальну спрямованість, проте недостатньо розкриває унікальні особливості саме соціального консультування як специфічної форми допомоги.

На нашу думку, соціальне консультування повинно включати не лише роботу з особою чи сім'єю, а й активну взаємодію з соціальними інституціями, адвокацію прав клієнтів, забезпечення доступу до ресурсів громади та системну

роботу з соціальним оточенням. Зазначені аспекти недостатньо висвітлені в обох моделях, що обмежує їх застосування в повноцінному соціальному консультуванні.

К. Роджерс не виділяє чітких етапів, але пропонує основні принципи, які можна представити як послідовність:

– Встановлення безумовного позитивного прийняття клієнта

– Створення емпатичного середовища

– Забезпечення конгруентності консультанта (автентичності, щирості)

– Сприяння самодослідженню клієнта

– Підтримка процесу само актуалізації [52, с. 163].

На наш погляд, підхід К. Роджерса, хоч і не є структурованою моделлю соціального консультування в класичному розумінні, проте створює важливу основу для емоційної підтримки клієнта, що є невід'ємною складовою соціальної допомоги.

Згідно з Державним стандартом соціальної послуги консультування, основні заходи, що становлять зміст соціальної послуги, передбачають:

– допомогу в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв’язання;

– залучення отримувача соціальної послуги до вирішення власних проблем, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації та допомогу в його реалізації;

– надання інформації з питань соціального захисту населення;

– представлення інтересів;

– надання психологічної допомоги;

– корегування психологічного стану та поведінки в повсякденному житті;

– сприяння навчанню, формуванню та розвитку соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції;

– участь в організації та діяльності груп самодопомоги;

– допомогу в зміцненні/відновленні родинних і суспільно корисних зв’язків;

– сприяння в отриманні правової допомоги;

– сприяння в отриманні інших соціальних послуг відповідно до виявлених потреб;

– сприяння у працевлаштуванні (у тому числі у проведенні експертизи потенційних професійних здібностей, професійної орієнтації) [32].

Контроль за виконанням Державного стандарту соціальної послуги консультування на місцевому рівні здійснюють керівники центрів соціальних служб, на регіональному рівні – обласні департаменти соціального захисту населення, а на національному рівні – Міністерство соціальної політики України.

Важливим недоліком у розглянутих підходах є відсутність організаційно-підготовчого етапу соціального консультування, який має включати:

– Збір та аналіз інформації, вивчення документації (медичні висновки, поліцейські протоколи, характеристики зі школи), контакт з іншими організаціями, що працюють з сім'єю та аналіз історії сім'ї та попередніх випадків насильства;

– Оцінку безпеки, яка включає визначення рівня ризику повторного насильства, розробку плану безпеки для дитини та ухвалення рішення щодо необхідності термінового втручання;

– Підготовку середовища, а саме вибір відповідного приміщення (зручного та безпечного), забезпечення конфіденційності та підготовку необхідних матеріалів та обладнання;

– Формування міждисциплінарної команди, визначення необхідних спеціалістів, розподіл ролей та відповідальності та узгодження графіку консультацій.

Беручи до уваги різні моделі бачення етапів соціального консультування, запропоновані різними дослідниками та практиками, бачимо, що всі вони мають спільні структурні елементи, які визначають логіку та послідовність надання допомоги, а саме:

– аналіз та постановка проблеми, метою яких є встановлення контакту із сім'єю, ідентифікація проблеми, визначення тип насильства, його тривалості, вплив на дитину та здатність батьків до змін. На цьому етапі відбувається початкове виявлення ситуації насильства або звернення сім'ї за допомогою. Він є критично важливим, адже визначає подальшу стратегію взаємодії. Потім проводиться всебічне дослідження життєвої ситуації дитини і сім'ї, що дозволяє оцінити рівень небезпеки та потреб родини;

– етап власне консультаційних контактів, мета яких – надати психо-соціальну підтримку дитині та членам сім'ї, які готові до змін, допомогти родині закріпити позитивні зміни, запобігти рецидивам насильства. Йдеться про основний і найдовший етап, під час якого проводиться безпосередня робота з усіма учасниками ситуації – дитиною, батьками або опікунами, іноді – кривдником (у разі реабілітаційних програм). Після основної фази консультування важливо закріпити досягнуті результати й уникнути повторного насильства або повернення до ризикованої ситуації;

– оцінка результатів і завершення роботи метою якого є аналіз результатів консультування, визначення рівня стабільності ситуації. Це етап завершення взаємодії між консультантом і сім'єю або дитиною, якщо проблема стабілізувалась і подальша допомога не потрібна. Завершення має бути м'яким і узгодженим з клієнтом, з фокусом на позитивні результати й подальшу автономію.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що поетапний підхід у консультуванні є надзвичайно важливим для роботи з дітьми, які зазнали насильства, та їхніми сім'ями. Він забезпечує не лише структурованість процесу, а й захист інтересів дитини, стабілізацію сімейної ситуації та профілактику повторного травмування. Моделі, запропоновані науковцями, адаптуються до конкретних умов і контекстів. Етапність є ключовим елементом ефективного та гуманного соціального консультування і дозволяє вибудувати ефективну стратегію допомоги, забезпечити етичний і безпечний підхід до кожного учасника процесу, зберігаючи при цьому професійну відповідальність

і турботу про добробут дитини. На кожному етапі застосовуються специфічні технології консультування. До їх розгляду і переходимо.

2.2. Технології та техніки консультування сімей з дітьми-жертвами насильства

Соціальне консультування сімей з дітьми-жертвами насильства є специфічним видом консультативної роботи, що вимагає комплексного підходу та дотримання особливих методичних принципів.

Правильний підхід передбачає комбінування індивідуальних та сімейних зустрічей. На початкових етапах доцільно проводити індивідуальні консультації з дитиною та окремо з іншими членами сім'ї, щоб створити безпечний простір для відвертого діалогу. Це особливо важливо, коли насильство відбувалось з боку когось із членів родини. Після індивідуальної роботи можна переходити до спільних сімейних консультацій, але лише якщо це не створює загрози повторної травматизації дитини.

Ефективне консультування передбачає обов'язкову участь психолога, особливо при роботі з дитиною-жертвою насильства. Психолог допомагає оцінити психоемоційний стан дитини та інших членів сім'ї, визначити рівень травматизації та розробити відповідні реабілітаційні заходи. Залежно від ситуації, можуть залучатися педагог (при наявності освітніх проблем), юрист (для консультації з правових питань), медичний працівник (при наявності фізичних травм) або представник поліції (при необхідності правового захисту).

У процесі надання соціальної допомоги сім’ям, де діти стали жертвами насильства, важливу роль відіграє розгляд технологій консультування, оскільки саме завдяки цим технологіям забезпечується цілеспрямоване, системне та професійне втручання у складні сімейні ситуації, пов’язані з насильством над дітьми.

Нижче розглянуті аспекти технологій соціального консультування становлять фундамент ефективного професійного втручання. Саме комплексне

врахування цих елементів дозволяє перетворити консультативну взаємодію з формального процесу на дієвий інструмент соціальних змін.

1. Оцінка ситуації та безпеки – основа для формування ефективного плану втручання, який гарантує безпеку дитини і визначає реальні потреби родини. Оцінка ситуації та безпеки є критичним початковим етапом соціального консультування, особливо коли йдеться про роботу з дітьми та сім'ями в складних життєвих обставинах. До неї входять такі складові:

– Спеціально розроблені опитувальники для збору інформації про сімейні стосунки, наявні проблеми та ресурси родини.

– Оцінка житлово-побутових умов із використанням стандартизованих чек-листів (наявність основних побутових умов, безпечність середовища для дитини).

– Мультидисциплінарна оцінка – залучення фахівців різного профілю (психолог, лікар, представник правоохоронних органів) для всебічної оцінки ситуації.

– Оцінка ризиків – використання інструментів для визначення рівня загрози для дитини. (наприклад, шкала оцінки ризику повторного насильства).

2. Встановлення довіри та емоційного контакту важливе, бо без цього неможливо забезпечити відкритість клієнтів і якісну взаємодію, особливо у випадках, пов’язаних із травматичним досвідом. В цьому аспекті основою є емпатійне слухання, прийняття без осуду, створення умов психологічної безпеки для відкритого спілкування, іноді, робота з недовірою до соціальних служб, якщо в родини був негативний досвід.

Тут використовується техніка активного слухання – використання вербальних та невербальних інструментів (перефразування, уточнення, відображення почуттів, підтримуючий зоровий контакт, відкрита поза).

Метод «приєднання» застосовує налаштування на емоційний стан клієнта, використання схожого темпу мовлення та відповідної лексики для створення відчуття спорідненості.

Техніка «безоціночного прийняття» демонструє розуміння ситуації клієнта без моральних суджень.

Техніка «нормалізації» – пояснення клієнту, що його реакції є природними в даній ситуації.

3. Індивідуальний підхід до дитини та сім’ї є не менш значущим. Врахування вікових, емоційних та культурних особливостей кожного члена родини, повага до культурного та соціального контексту сім’ї, гнучкість у виборі форм роботи дозволяють забезпечити чутливу та адаптивну допомогу.

Соціальна діагностика забезпечує комплексний збір інформації про сім'ю через спостереження, інтерв'ю, анкетування.

Індивідуальний план супроводу – розробка плану втручання з урахуванням особливостей конкретної сім'ї.

Координація випадку – організація міждисциплінарної допомоги з призначенням відповідального спеціаліста.

Моніторинг та оцінка ефективності – відстеження змін та коригування плану втручання.

Застосування цих технологій дозволяє соціальному працівнику забезпечити індивідуалізований підхід, що значно підвищує ефективність соціального консультування та допомоги.

4. Психосоціальна підтримка дитини є центральним елементом консультування. Емоційне відновлення дитини досягається через навчання навичкам безпечної поведінки, самозахисту та самоусвідомлення та застосування спеціалізованих методик, що сприяють зниженню стресу і формуванню довіри до дорослих.

До основних компонентів психосоціальної підтримки дитини можна віднести такі техніки та методики:

Техніка «безпечного місця» – допомога дитині у створенні та візуалізації уявного або реального простору, де вона почувається захищеною. Дихальні та релаксаційні вправи – прості техніки саморегуляції, адаптовані для дітей різного віку.

Арт-терапевтичні техніки – використання малювання, ліплення, колажів для безпечного вираження травматичного досвіду та переживань без необхідності їх вербалізації.

Методика «Коло безпеки» – визначення разом із дитиною кола довірених дорослих, до яких вона може звернутися в разі небезпеки.

Карта тіла «зелені та червоні зони» – навчання дітей розуміти концепцію особистих кордонів через позначення на малюнку тіла «зелених зон» (куди можна торкатися будь-кому) та «червоних зон» (приватних).

Методика «Дерево життя» – метафорична робота, де дитина зображує себе як дерево з коренями (минуле і походження), стовбуром (теперішнє), гілками (майбутні можливості) і листям (значущі люди).

Наративна експозиційна терапія для дітей (KidNET) – адаптована для дітей методика роботи з травматичним досвідом через поступове створення зв'язаної історії життя з особливою увагою до травматичних епізодів.

Техніка «передбачуваного ритуалу» – створення і дотримання стабільного порядку консультативних зустрічей, що формує відчуття безпеки і контрольованості.

Методика «мосту довіри» – поступове розширення зони довіри дитини через послідовне виконання консультантом усіх обіцянок, починаючи з найменших.

Ефективна психосоціальна підтримка дитини вимагає комплексного застосування описаних методик з урахуванням вікових особливостей дитини, типу пережитого досвіду та системного підходу.

5. Залучення дорослих до процесу змін сприяє покращенню сімейного середовища, запобігає повторному насильству та підтримує сталий результат.

Програма PCIT (Parent-Child Interaction Therapy) – терапія взаємодії батьків і дітей, що передбачає безпосереднє навчання батьків ефективним способам комунікації з дитиною під супервізією спеціаліста.

Методика «сильних сторін» – цілеспрямована ідентифікація і розвиток позитивних аспектів батьківства для підвищення самоефективності опікунів.

6) Міжвідомча взаємодія, яка поєднує співпрацю психологів, педагогів, лікарів, правоохоронних органів, служб у справах дітей дозволяє ефективно координувати дії та уникати дублювання або прогалин у підтримці.

Технологія «кейс-менеджменту» – координація роботи різних фахівців та служб навколо конкретного випадку з чітким розподілом відповідальності та планом інтервенцій.

Технологія «єдиного вікна» – організація комплексної допомоги через одного координатора, який забезпечує доступ сім'ї до всіх необхідних послуг.

7. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють важливу роль у системі консультування сімей з дітьми-жертвами насильства. Ці технології суттєво розширюють можливості надання допомоги та підвищують її доступність.

Спеціалізовані захищені відеоплатформи – системи на зразок «SafeTalk» або «SecureConnect» забезпечують конфіденційне відеоконсультування з шифруванням даних, особливо важливе для сімей у віддалених районах або у випадках, коли існують перешкоди для очних зустрічей.

Спеціалізовані чат-боти екстреної підтримки – програми швидкого реагування, які можуть надати базову психологічну допомогу, оцінити рівень небезпеки та з'єднати з живим консультантом у критичних ситуаціях (наприклад, «SafeChat» або «RapidHelp»).

Додатки на зразок «SafetyNet» або «HelpAlert» дозволяють швидко викликати допомогу або повідомити довірених осіб про небезпеку одним натисканням.

Технології консультування сімей з дітьми-жертвами насильства становлять потужний інструментарій соціальної роботи, проте їхня ефективність безпосередньо залежить від методів, через які ці технології впроваджуються в практику.

Методи консультування можна поділити на дві основних категорії, залежно від специфіки підходів, цілей та контексту застосування, а саме:

1. Загальні, а саме базові наукові методи, які застосовуються для осмислення ситуації, аналізу причинно-наслідкових зв’язків, логіки поведінки клієнтів та побудови структури консультування. Вони лежать в основі мислення фахівця під час планування й реалізації процесу допомоги і в свою чергу поділяються на :

– діалектичний, який дозволяє бачити сімейну ситуацію не як статичну, а як таку, що розвивається й може змінюватися під впливом консультування;

– логічний, який включає аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію, сприяє структуруванню проблеми, формуванню логічного плану дій, виявленню зв’язків між подіями та поведінковими реакціями та корисний при формуванні індивідуального плану допомоги родині чи дитині;

– емпіричний, заснований на безпосередньому спостереженні, зборі фактів, практичному досвіді, реалізується через анкетування, спостереження, інтерв’ю, вивчення документів.

2. Спеціалізовані або локальні, вони поділяються на дві групи залежно від акценту: на аналіз ситуації або на взаємодію з клієнтом.

– методи технічного характеру, які сприяють наданню консультаційних послуг, що включають аналіз інформації, дослідження ситуації, виявлення проблем та пошук альтернативних рішень;

– методи, орієнтовані на людський аспект, які реалізуються у взаємодії консультанта та клієнта і ґрунтуються на психології.

На нашу думку, загальні методи формують аналітичну основу діяльності консультанта, тоді як спеціалізовані забезпечують практичну реалізацію допомоги. Їх поєднання дозволяє фахівцю не лише точно оцінити ситуацію, а й побудувати ефективну, чутливу взаємодію з клієнтом у складних обставинах.

У висновку зазначимо, що у сучасній практиці соціальної роботи існує чимало технологій та методів консультування, які застосовуються до сімей, де дитина стала жертвою насильства. Незважаючи на відмінності в теоретичних підходах, структурі, тривалості та методах реалізації, усі ці технології мають

низку спільних характеристик, що дозволяють ефективно та безпечно працювати з надзвичайно вразливою цільовою групою.

У центрі кожної технології – забезпечення фізичної та психологічної безпеки дитини, що є найвищим пріоритетом у роботі з випадками насильства. Усі технології передбачають не ізольовану допомогу дитині, а системну роботу з усією родиною, включно з батьками, опікунами, кривдниками, залученням суміжних служб. Технології враховують особливості кожної конкретної ситуації – вік дитини, тип насильства, готовність сім'ї до співпраці, емоційний стан, культурне середовище тощо. Незалежно від обраної моделі, усі технології включають роботу з пережитою травмою, стабілізацію емоційного стану та підтримку дитини й сім'ї на різних етапах. Кожна технологія структурована у вигляді етапів, що забезпечує цілісність і логіку допомоги. Усі підходи передбачають не лише подолання наслідків насильства, а й профілактику його повторення через навчання, зміну моделей поведінки та формування здорових стосунків.

Незважаючи на різноманітність технологій соціального консультування, їх об'єднує спільна мета – забезпечення благополуччя дитини, яка постраждала від насильства, та відновлення функціональності родинної системи. Ефективність соціального консультування значно підвищується за умови, якщо фахівець вміє адаптувати технологію під конкретні обставини, поєднуючи елементи кризового втручання, психоемоційної підтримки, роботи з батьками та координації з іншими фахівцями. Такий підхід дозволяє досягти сталих позитивних змін у житті дитини та її родини.

Таким чином, аналіз сучасних технологій соціального консультування свідчить про наявність різноманітних, але структурно подібних моделей втручання, спрямованих на подолання наслідків насильства щодо дітей та стабілізацію сімейної системи. Незалежно від теоретичних підходів чи методичних акцентів, усі технології мають спільну мету: захист дитини, надання їй підтримки та профілактика повторного травмування.

Ключовими характеристиками цих технологій є етапність, міжвідомча взаємодія, гнучкість у підходах, акцент на індивідуалізацію допомоги та системність у роботі з родиною. Зокрема, велика увага приділяється не лише емоційному стану дитини, а й роботі з батьками, відновленню безпечних відносин у сім'ї, або ж забезпеченню альтернативного захисту.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що Етапи соціального консультування є основою ефективної допомоги сім'ям із дітьми-жертвами насильства. Кожен етап від першого контакту до завершення підтримки виконує чітку функцію та базується на принципах гуманності, безпеки та професійності. Різні дослідники (Іган, Роджерс, Пейн) запропонували моделі, які допомагають структурувати процес допомоги. Вивчення та впровадження цих етапів дозволяє надавати підтримку більш якісно й цілеспрямовано.

Незалежно від конкретної моделі, технології та техніки соціального консультування мають спільну мету – допомогти дитині безпечно подолати наслідки насильства та відновити стабільність у сім'ї. Вони охоплюють не лише роботу з дитиною, а й із батьками, службами захисту, освітніми та медичними установами. Такі технології є універсальним інструментом фахівця у складних соціальних ситуаціях. Їх правильне використання суттєво підвищує якість надання допомоги.

РОЗДІЛ 3
ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА

3.1. Перешкоди організації консультування сімей із дітьми-жертвами насильства

У процесі реалізації соціального консультування сімей, де діти стали жертвами насильства, фахівці зіштовхуються з рядом системних, організаційних, психологічних та міжособистісних бар’єрів, що ускладнюють або навіть унеможливлюють ефективну допомогу. Вивчення цих перешкод є важливим компонентом праксеологічного аспекту дослідження, оскільки саме на цьому рівні виявляються реальні труднощі практиків у соціальній сфері.

Системні перешкоди – це структурні бар'єри на рівні законодавства, державних інституцій та соціальної політики, що ускладнюють процес надання кваліфікованої допомоги сім'ям з дітьми-жертвами насильства.

До таких перешкод відносимо відсутність міжвідомчої координації є ще однією перешкодою. Недостатня взаємодія між різними службами (соціальними, медичними, правоохоронними) ускладнює комплексний підхід до вирішення проблеми. Так, соціальні працівники та шкільні психологи одночасно працюють з дитиною, не знаючи про втручання один одного. За відомостями ЮНІСЕФ, лише 43% випадків насильства над дітьми в Україні отримують належну міжвідомчу координацію [42].

За даними Мінсоцполітики, у 58% випадків відбувається повторне опитування дитини-жертви різними службами, що призводить до ретравматизації [54].

Крім того, відбуваються затримки у реагуванні через бюрократичні процедури. Дослідження #Спільно до нових послуг виявило, що середній час між виявленням випадку насильства та початком комплексної допомоги становить 14-21 день через складності міжвідомчої взаємодії [44].

Ще однією з перешкод виділяють недостатнє фінансування. Брак коштів у місцевих бюджетах обмежує створення та функціонування спеціалізованих центрів допомоги, що ускладнює доступ до необхідних послуг для постраждалих сімей. Відсутність належного фінансування консультування сімей із дітьми-жертвами насильства є однією з головних системних проблем, адже без ресурсної підтримки неможливо забезпечити функціонування установ, навчання фахівців і доступність послуг.

Дослідження Лабораторії законодавчих ініціатив показало, що 67% соціальних працівників вказують на недостатнє фінансування як основну системну перешкоду [43].

Лише 28% територіальних громад мають достатні ресурси для повноцінної реалізації протоколів реагування на випадки насильства [45].

Організаційні перешкоди – це бар'єри на рівні установ та закладів, які безпосередньо надають соціальні послуги, включаючи проблеми менеджменту, кадрового забезпечення та матеріально-технічної бази.

Перевантаженість фахівців – надмірна кількість випадків на одного спеціаліста. Середнє навантаження на одного соціального працівника у випадках насильства становить 35-40 сімей одночасно при рекомендованих 15-20 [44].

Неадаптованість приміщень – відсутність комфортних умов для роботи з дітьми та сім'ями. 72% соціальних служб не мають спеціально обладнаних кімнат для роботи з дітьми-жертвами насильства [45].

Розуміючи наявність організаційних перешкод, важливо перейти до розгляду психологічних бар'єрів, які безпосередньо впливають на якість консультативної допомоги постраждалим дітям та їхнім родинам.

Психологічні перешкоди – це бар'єри, пов'язані з психологічними особливостями клієнтів та фахівців, що впливають на процес консультування сімей із дітьми-жертвами насильства.

Одним із найскладніших психологічних бар'єрів у роботі з випадками насильства є механізми психологічного захисту, які мають прояви як у членів сім'ї, так і у самих фахівців.

Заперечення проблеми – небажання родини визнавати факт насильства. 68% батьків початково заперечують факт насильства в сім'ї [1].

Наведена статистика яскраво демонструє масштаб проблеми заперечення, що значно ускладнює процес надання допомоги. Працюючи з такими випадками, фахівці самі стикаються з величезним емоційним навантаженням, що призводить до наступної важливої перешкоди.

Вторинна травматизація фахівців – емоційне виснаження при роботі з важкими випадками. 63% фахівців, що працюють з випадками насильства, відчувають симптоми емоційного вигорання вже через 2 роки роботи [44].

Психологічні бар'єри тісно пов'язані з міжособистісними перешкодами, які виникають у процесі взаємодії між усіма учасниками консультативного процесу. Розглянемо ці аспекти детальніше.

Міжособистісні перешкоди – це бар'єри у взаємодії між фахівцями та клієнтами, а також між різними спеціалістами, залученими до роботи з випадком. Всі ці перешкоди особливо відчутні на початкових етапах консультування, коли встановлюється контакт і формується довіра. Саме тому найбільш вагомою міжособистісною перешкодою виступає проблема довіри.

Недовіра до фахівців – страх сім'ї перед втручанням державних органів. 79% сімей із випадками насильства спочатку демонструють недовіру до фахівців соціальних служб [43].

Усі вищезазначені перешкоди підкреслюють складність процесу консультування сімей із дітьми-жертвами насильства та вимагають від соціального працівника особливої підготовки та усвідомлення відповідальності своєї ролі. Якщо соціальний працівник змушений втручатися в кризову ситуацію в сім’ї, йому слід бути готовим до того, що консультування може викликати емоційне збудження, додаткову травматизацію, посилення невдоволення та загострення конфліктів. З самого початку консультування

соціальний працівник повинен допомогти кожному члену сім'ї усвідомити важливість тривалої та серйозної роботи над проблемами, а також підвищення особистої відповідальності.

Виявлення перешкод дозволяє діагностувати слабкі місця у роботі соціальних служб, зрозуміти реальні проблеми фахівців у консультуванні та визначити бар'єри з боку самих клієнтів: недовіра, сором, замовчування, страх перед репресіями. Головне – забезпечити якісну, своєчасну та чутливу допомогу дітям у небезпеці.

Вивчення перешкод дозволяє глибше зрозуміти природу труднощів у роботі соціального консультанта та створити більш ефективні моделі допомоги.

Виявлені перешкоди є багатовимірними: вони охоплюють як зовнішні (організаційні, правові, економічні, міжвідомчі), так і внутрішні (психологічні, емоційні, поведінкові) бар'єри. Особливу увагу варто звернути на те, що саме поєднання цих чинників, їхній взаємозв'язок і накопичувальний ефект ускладнюють надання якісної допомоги в ситуаціях, що потребують термінового і чутливого реагування.

Соціальні працівники, консультанти та інші фахівці часто змушені працювати в умовах дефіциту ресурсів, відсутності координації між установами, упередженого ставлення до психіатричної допомоги та складної правової системи. Крім того, вони мають справу з психологічно травмованими дітьми та сім'ями, які не завжди готові до відкритого діалогу й співпраці. Це вимагає не лише професійної компетентності, а й емпатії, стійкості до стресу, вміння діяти в умовах невизначеності.

Найгострішою проблемою лишається поєднання наслідків насильства з організаційними труднощами. Страх, сором, відчуття провини, емоційна замкнутість дитини чи її батьків стають додатковими бар'єрами, що гальмують процес консультування і ускладнюють досягнення його мети. Відтак, лише міждисциплінарна співпраця, системна підготовка кадрів, стабільне фінансування та руйнування соціальних стереотипів можуть забезпечити адекватну відповідь на виклики, які постають перед соціальними службами.

Наслідки насильства, що пережила дитина, значно ускладнюють процес консультування, посилюючи загальні системні перешкоди.

Соціальне консультування як процес не існує у вакуумі, а реалізується в межах конкретних інституцій, провідною з яких є центри соціальних служб для сімей, дітей та молоді (ЦССССДМ). Аналіз їх роботи дозволяє перейти від теоретичного аналізу до практичного обстеження реальних організаційно-правових умов, в яких відбувається консультування.

Теоретичні моделі соціального консультування повинні трансформуватися в конкретні алгоритми дій фахівців у реальних умовах. Аналіз створює емпіричну базу для формулювання конкретних, практично орієнтованих рекомендацій щодо вдосконалення процесу соціального консультування.

Нормативно-правова база діяльності центрів соціальних служб у м. Запоріжжі спирається на багаторівневу систему нормативних актів, яка потребує критичного аналізу з точки зору ефективності та узгодженості.

На національному рівні базовими є Закон України «Про соціальні послуги» (№ 2671-VIII від 17.01.2019) та Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (№ 2558-III від 21.06.2001, зі змінами). Аналіз цих документів виявляє певні протиріччя. Закон «Про соціальні послуги» запровадив нову класифікацію соціальних послуг, тоді як Закон «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» містить деякі застарілі положення, що не повністю узгоджуються з новими підходами. Тобто виникає правова колізія, коли фахівці ЦССССДМ змушені одночасно дотримуватися двох систем категоризації послуг [34, 35].

Постанова КМУ № 479 від 01.06.2020 «Про деякі питання діяльності центрів соціальних служб» уніфікувала структуру центрів соціальних служб, що має позитивний вплив на організацію роботи. Водночас постало протиріччя між типовим положенням та реальними можливостями місцевих громад забезпечити належне функціонування центрів відповідно до визначених вимог, особливо в умовах децентралізації [30].

Закон України від 02.07.2015 № 678 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування» визначає детальні вимоги до консультування, однак був прийнятий до впровадження нового Закону «Про соціальні послуги» і потребує оновлення для узгодження з сучасними підходами. Це створює проблеми для практиків, які змушені адаптувати стандарт до нових законодавчих реалій [32].

На регіональному рівні рішення Запорізької обласної та міської рад щодо програм соціальної підтримки сімей дозволяють враховувати місцеву специфіку, що є позитивним механізмом. Однак, аналіз виявляє неповну узгодженість між термінами дії програм (2018-2022 з продовженням на 2023-2025) та реальними фінансовими можливостями місцевих бюджетів, особливо в умовах воєнного стану.

Система організації роботи ЦССССДМ у Запоріжжі має сильний механізм територіальної доступності через розгалужену мережу районних філій. Проте, нерівномірний розподіл навантаження між філіями (деякі філії обслуговують більшу територію або населення) створює диспропорції у якості надання послуг.

Серед основних напрямів діяльності центрів особливо ефективним є механізм раннього виявлення сімей у складних життєвих обставинах та соціального супроводу. Водночас широкий спектр завдань центрів (від профілактики до кризового втручання) в умовах обмеженості кадрових і фінансових ресурсів призводить до перевантаження фахівців та зниження якості послуг.

Важливим недоліком нормативної бази є недостатня регламентація міжвідомчої співпраці, особливо у випадках екстреного та кризового втручання, що часто призводить до дублювання функцій різними службами або, навпаки, до «випадання» деяких категорій клієнтів із системи допомоги.

У цілому, нормативно-правова база забезпечує функціонування системи соціальних служб у м. Запоріжжі, але потребує подальшої гармонізації та

оновлення для підвищення ефективності соціального консультування та інших послуг.

Проаналізувавши нормативно-правові аспекти функціонування системи соціальних служб, важливо розглянути практичне втілення цих норм та реальний стан надання послуг. Статистичні дані дозволяють оцінити масштаби діяльності, ефективність впроваджених заходів та визначити тенденції розвитку сфери соціального захисту сімей із дітьми-жертвами насильства. Розглянемо фактичні показники реалізації державної політики у цій сфері на прикладі м. Запоріжжя.

Станом на 01.01.2025 в рамках Звіту про стан виконання завдань і заходів з виконання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року за 2024 рік було проведено:

У рамках проведення Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства» в закладах освіти Запорізької області проведені інформаційно-просвітницькі заходи, серед яких: воркшоп для батьків та дітей молодшого шкільного й підліткового віку від ГО «Інститут миру і порозуміння» в рамках проєкту «Мирна школа»; профілактика випадків домашнього насильства «Діалог з дитиною»; тренінг «Викресли булінг зі свого життя»; знайомство з ігровою методикою «Коло безпеки» (розроблена за підтримки UNICEF Ukraine); створення плакату протидії «Скажи «Ні» булінгу!»; виховні години «Доброта і милосердя – ліки для душі», «Я вмію себе захистити», «Зупини насилля – захисти себе», «Як розпізнати булінг».

Також, практичними психологами закладів загальної середньої освіти були проведені консультації для батьків «Захисти дитинство від насилля», тренінги та семінари для учнів та батьків «Уникнення насилля у сім'ї», роз'яснювальні бесіди «Нормативно-правова база щодо випадків домашнього насилля по відношенню до дітей».

За участю психологічної служби та представників відділу ювенальної превенції Управління превентивної діяльності Головного управління

Національної поліції в Запорізькій області проведено загальношкільний захід «Діти України проти насильства».

Класними керівниками проведено виховні онлайн-заходи та інформаційні години для учнів, зокрема бесіди на теми: «Особиста гідність. Безпека життя», «Насильство в сім'ї – злочин проти людини», «Обережно! Незнайомець», «Що таке насилля в сім'ї?», «Злочин, який не розголошується», «Попередження насильства: подолання стереотипів та формування правил безпечної поведінки».

Проведена інформаційно-просвітницька робота зі здобувачами освіти у формі бесід, виховних годин, презентацій про види насилля та запобігання таких ситуацій; ознайомлення батьків та дітей з заходами по попередженню ситуацій, що можуть бути потенційно небезпечними на офіційних сторінках соцмереж навчальних закладів та громади; у співпраці з правоохоронними органами проводилося роз'яснення правил поведінки громадян з убезпечення потрапляння у ситуації, пов'язані з насиллям та гендерно зумовленим насиллям для підвищення рівня поінформованості та усвідомлення цієї проблеми.

Зазначені статистичні дані щодо просвітницьких та превентивних заходів є важливою частиною загальної системи протидії домашньому насильству, однак вони здебільшого стосуються первинної профілактики і не відображають ефективність безпосереднього соціального консультування сімей, де вже стались випадки насильства над дітьми. Для повнішого розуміння масштабу проблеми та необхідності розвитку консультативних послуг важливо розглянути статистику звернень щодо фактів насильства, які потребують безпосереднього втручання соціальних служб.

Упродовж 2024 року до органів Національної поліції в Запорізькій області надійшло 14100 звернень щодо вчинення домашнього насильства, з них 347 – від дітей. Кількість винесених терміново заборонних приписів склала 2633. На обліку з приводу вчинення насильства в сім'ї перебувало 2743 осіб, з

яких: у службі дільничних інспекторів поліції – 2346 чоловіків та 387 жінок, у кримінальній поліції у справах дітей – 10 дітей [7, с. 1].

Ці статистичні дані мають безпосереднє відношення до теми соціального консультування сімей із дітьми-жертвами насильства так як вони демонструють реальний масштаб проблеми та кількість потенційних клієнтів соціальних служб, які потребують консультативної допомоги, вказують на необхідність розробки спеціалізованих підходів до консультування, орієнтованих саме на дитячі потреби та дозволяють оцінити потребу в розробці та впровадженні спеціальних консультативних програм для кривдників, що є важливою складовою комплексної роботи з сім'єю.

Таким чином, наведена статистика правоохоронних органів допомагає визначити реальну потребу в послугах соціального консультування та може слугувати основою для планування відповідних ресурсів, навчання фахівців та розробки ефективних методик роботи з різними категоріями постраждалих від насильства.

Територіальними службами у справах дітей постійно забезпечується інформування дітей, які постраждали від насильства чи жорстокого поводження, та їх батьків чи інших законних представників, про заходи та послуги, якими вони можуть скористатися як на території громади, так і на території області. Ці питання перебувають на постійному контролі територіальних громад області.

Інформація про роботу територіальних служб у справах дітей щодо інформування постраждалих також є важливою в контексті соціального консультування, адже забезпечення інформування є першим етапом соціального консультування, без якого неможливо залучити клієнтів до отримання подальшої допомоги. Процес інформування про доступні послуги створює основу для подальшого консультування, оскільки підвищує обізнаність дітей та їхніх батьків про можливості отримання допомоги.

Постійний контроль з боку територіальних громад свідчить про системність підходу до роботи з випадками насильства, що є необхідною умовою ефективного соціального консультування.

Таким чином, ці дані є важливими індикаторами стану проблеми та реагування на неї, що безпосередньо впливає на організацію процесу соціального консультування сімей із дітьми-жертвами насильства. Розуміння масштабів проблеми та наявних механізмів реагування дозволяє розробляти більш ефективні консультативні стратегії та вдосконалювати практику надання соціальної допомоги постраждалим.

Протягом 2024 року територіальними службами у справах дітей, як структурними підрозділами органів опіки та піклування, здійснено 2387 заходів щодо захисту прав дітей від насильства чи жорстокого поводження.

В області продовжує функціонувати КЗ «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Затишна домівка» Запорізької міської ради, який був відкритий у лютому 2019 року, куди можуть бути влаштовані батьки з дітьми, які зазнали домашнього насильства.

КЗ «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Затишна домівка» ЗМР складається з двох відділень:

1. Відділення для матерів з дітьми – є структурним підрозділом стаціонарного перебування комунального закладу «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Затишна домівка» Запорізької міської ради. Робота Відділення спрямована на надання комплексу соціальних послуг матерям з дітьми, вагітним жінкам, породіллям з новонародженою дитиною, їх соціально психологічної реабілітації, подолання складних життєвих обставин та визначення подальшого плану дій Закладу.

2. Відділення «Соціальна квартира» – є структурним підрозділом стаціонарного перебування комунального закладу «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Затишна домівка» Запорізької міської ради. Робота відділення спрямована на надання комплексу соціальних послуг та захист прав осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18

до 23 років, які опинились у складних життєвих обставинах та тимчасово влаштовані до Центру, шляхом забезпечення їх першочергових потреб та підготовки до самостійного життя. Цей заклад є єдиним в Україні, що фінансується з міського бюджету [10].

З 1 січня до 1 липня 2024 року послугами закладу скористались 46 осіб. З них 6 дітей проживали у соціальних квартирах, ще 12 родин (загалом 40 осіб) отримали соціальні послуги підтриманого проживання, харчування, кризового реагування та соціальної адаптації. Порівняно з аналогічним періодом 2023 року показники менші. Було 54 особи, нині – 46 отримувачів соціальних послуг.

Станом на 01.01.2025 на обліку територіальних служб у справах дітей м. Запоріжжя та Запорізької райдержадміністрації перебуває 878 дітей, які зазнали насильства чи жорстокого поводження, з них: 38 дітей зазнали фізичного насильства, по 1 дитині – сексуального та економічного, 838 дітей – психологічного. Всім зазначеним дітям надано комплексну допомогу, в тому числі 5 дітей влаштовані до закладів соціального захисту дітей, 6 – до закладів охорони здоров'я, 161 дитині надані інші види допомог. 10 дітей, у відношенні до батьків яких подані позови про позбавлено їх батьківських прав; 2 дитини – у відношенні до батьків яких подані позови без позбавлено їх батьківських прав; 4 дитини – у відношенні до батьків яких прийняті судові рішення про відібрання дітей без позбавлення їх батьківських прав; 8 дітей – у відношенні до батьків яких прийняті судові рішення про позбавлено батьківських прав; 6 осіб притягнуто до адміністративної відповідальності. Притягнуто до кримінальної відповідальності 1 особу, до дисциплінарної відповідальності – 1 особа [7, с. 23].

Під соціальним супроводом з приводу жорстокого поводження з дітьми перебуває 39 сімей, в яких виховуються 72 дитини [7, с. 23].

Представлений аналіз статистичних даних демонструє, що система соціального консультування сімей із дітьми-жертвами насильства в м. Запоріжжі має сформовану нормативно-правову базу та організаційну

структуру, впроваджує інноваційні практики, проте потребує подальшого розвитку в напрямі підвищення доступності та якості послуг, посилення кадрового потенціалу та вдосконалення міжвідомчої координації.

3.2. Рекомендації щодо удосконалення консультування сімей із дітьми-жертвами насильства

Соціальне консультування сімей із дітьми-жертвами насильства є складним і багатоаспектним процесом, що вимагає постійного вдосконалення та адаптації до змінних умов соціальної реальності. Аналіз проведеного дослідження виявив ряд суттєвих перешкод, що знижують ефективність консультативної допомоги таким сім'ям у Запорізькій області. Особливої актуальності набуває потреба в розробці практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процесу соціального консультування з урахуванням специфіки регіону та наявних ресурсів. Необхідно знайти оптимальні шляхи підвищення якості та доступності консультативних послуг для сімей, де діти стали жертвами насильства.

Найперше, вважаємо, що без злагодженої роботи соціальних, медичних та правоохоронних служб ефективна допомога неможлива. Кожна структура має виконувати свою роль у єдиній системі підтримки, а не діяти ізольовано.

З необхідних заходів для покращення міжвідомчої координації можемо виділити розробку та впровадження єдиного міжвідомчого протоколу реагування на випадки насильства щодо дітей з чітким розподілом ролей та відповідальності, перегляд нормативних актів для усунення суперечностей між відомчими інструкціями. Також на нашу думку важливим буде створення єдиної захищеної електронної системи обліку та супроводу випадків насильства з диференційованим доступом для фахівців різних служб та впровадження системи показників ефективності міжвідомчої взаємодії.Щоб запобігти повторній травматизації дітей необхідно розробити та затвердити єдиний

протокол опитування дитини, що відповідає її віковим особливостям та мінімізує ризик повторної травматизації.

Для спрощення та пришвидшення процедур реагування на нашу думку, потрібно провести перегляд та оптимізацію адміністративних процедур реагування на випадки насильства шляхом скорочення бюрократичних етапів та впровадити систему електронного документообігу між службами для пришвидшення передачі інформації та прийняття рішень.

Активніше залучення міжнародних грантів та допомоги від донорських організацій для впровадження інноваційних методик консультування та навчання фахівців дозволить підвищити рівень фінансування.

Для розширення мережі послуг у територіальних громадах важливо розробити механізми міжмуніципального співробітництва для маленьких громад, які не можуть самостійно забезпечити повний спектр послуг.

Реалізація цих заходів дозволить трансформувати фрагментарний підхід у цілісну систему допомоги, де соціальне консультування стане невід'ємною частиною комплексного реагування на випадки насильства щодо дітей, підвищуючи ефективність втручання та зменшуючи ризик ре травматизації та дозволить значно покращити систему соціального консультування сімей із дітьми-жертвами насильства, зробити її більш доступною, оперативною та ефективною. Важливо, щоб ці дії впроваджувались комплексно, адже всі зазначені перешкоди взаємопов'язані і вимагають системного підходу для їх подолання.

Для подолання перевантаженості фахівців необхідне збільшення кількості фахівців відповідно до міжнародних стандартів (15-20 випадків на одного спеціаліста) та впровадження системи пріоритезації випадків – створення чітких протоколів щодо терміновості та інтенсивності втручання

Зниження робочого навантаження на фахівців безпосередньо впливає на якість консультативних послуг. Перевантажені спеціалісти не можуть приділяти достатньо часу кожному випадку, що призводить до формального підходу, професійного вигорання та високої плинності кадрів.

Фізичне середовище значно впливає на ефективність консультативного процесу. Неадаптовані приміщення створюють додатковий стрес для клієнтів, особливо дітей, та обмежують можливості фахівців використовувати різноманітні методики роботи. Щоб цього уникнути, на нашу думку, потрібне створення спеціалізованих кімнат для роботи з дітьми, обладнання приміщень віковідповідними іграшками, матеріалами для арт-терапії та зручними меблями та організація звукоізольованих приміщень для консультацій, де клієнти можуть говорити вільно, не боячись бути почутими.

Реалізація цих рекомендацій дозволить створити сприятливі організаційні умови для якісного соціального консультування, що в результаті призведе до більш ефективної допомоги клієнтам та кращих результатів у вирішенні їхніх проблем.

Проведення інформаційних сесій про наслідки насильства для дітей з використанням наочних матеріалів та робота з «відкритими» членами сім'ї , а саме налагодження контакту через тих родичів, які визнають проблему і можуть вплинути на інших забезпечить подолання заперечення проблем в сім’ях, де діти стали жертвами насильства.

Заперечення проблеми є основним бар'єром на шляху до змін. Без усвідомлення та визнання факту насильства неможливо розпочати ефективну роботу з сім'єю. Подолання заперечення створює фундамент для всіх подальших інтервенцій.

Створення груп професійної підтримки, формування безпечного простору для обговорення складних випадків та емоційного розвантаження та навчання технікам психологічної самодопомоги дозволять попередити вторинну травматизацію фахівців так як вона призводить до зниження якості послуг, високої плинності кадрів і втрати кваліфікованих спеціалістів. Забезпечення психологічного благополуччя консультантів є необхідною умовою для їхньої ефективної роботи.

Для подолання недовіри до фахівців важливо робити акцент на підтримуючій, а не контролюючій функції та залучати «рівних консультантів» –

включення до команди людей з подібним досвідом, які успішно подолали проблему насильства

Довіра є основою ефективних терапевтичних відносин. Без встановлення довірчих стосунків неможливо отримати достовірну інформацію про ситуацію та забезпечити мотивацію клієнтів до співпраці. Подолання недовіри – це інвестиція в результативність усіх подальших інтервенцій.

Впровадження цих рекомендацій дозволить подолати основні психологічні та міжособистісні перешкоди у консультуванні сімей із дітьми-жертвами насильства, що сприятиме підвищенню ефективності соціальних інтервенцій та покращенню захисту дітей від насильства.

Таким чином, розгляд проблем, що ускладнюють процес організації консультування сімей із дітьми-жертвами насильства, дає змогу глибше зрозуміти природу труднощів, з якими стикаються як фахівці, так і самі постраждалі родини. В основі цих перешкод лежить поєднання соціокультурних, правових, організаційних і психологічних чинників.

Лише за умови усунення виявлених перешкод соціальне консультування зможе реалізовувати своє головне завдання – захист і підтримку дитини в умовах кризи. Важливо не просто окреслити рекомендації, а й створити реальні умови для їх практичного втілення: фінансову підтримку, законодавче забезпечення, систему моніторингу якості консультування. Це дозволить зробити допомогу дітям не винятком, а сталою частиною соціальної політики держави.

На основі проведеного аналізу теоретичних джерел, практичних напрацювань і наукових рекомендацій можна стверджувати, що гіпотеза, сформульована на початку дослідження, отримала підтвердження. Соціальне консультування сімей із дітьми-жертвами насильства дійсно буде більш результативним, якщо його організація ґрунтуватиметься на системному підході, що охоплює організаційні, професійні, інституційні та психосоціальні аспекти діяльності фахівців. Такий підхід забезпечує цілісність і узгодженість дій усіх залучених суб’єктів, сприяє створенню безпечного середовища для

дитини та підвищує рівень довіри до системи соціального захисту. Отже, впровадження системного підходу є ключовою умовою для підвищення ефективності соціального консультування та досягнення стійких позитивних змін у ситуаціях, пов’язаних із насильством у сім’ї.

ВИСНОВКИ

Дослідження у соціальній роботі охоплюють широкий спектр методологій та підходів, спрямованих на підтримку соціальної справедливості й захист прав людини. У цьому контексті соціальне консультування відіграє ключову роль у допомозі вразливим категоріям населення, вимагаючи комплексного аналізу та використання ефективних дослідницьких підходів.

Консультування – це технологія, яка часто використовувана в соціальній роботі, з метою орієнтації громадян, окремих осіб, сімей, груп, громад шляхом рад, вказівки на альтернативні форми надання допомоги, у визначенні цілей і забезпеченні необхідною інформацією. Соціальне консультування – це важливий інструмент підтримки сімей у кризових ситуаціях, особливо коли йдеться про насильство щодо дітей. Воно забезпечує емоційну, правову та психологічну допомогу.

Поняття «сім’я» є складним, багатогранним і міждисциплінарним. Це означає, що воно розглядається і трактується по-різному в залежності від наукової галузі. Наприклад, у психології сім’я розглядається як середовище формування емоційного досвіду, стилю прив’язаності, базової довіри. У педагогіці сім’я – первинне середовище виховання, де формуються цінності, навички, моделі поведінки. У праві сім’я визначається як юридичний союз, врегульований нормами шлюбного та сімейного законодавства. Соціологи визначають сім’ю як динамічну соціальну групу, яка змінюється залежно від часу, культури та контексту, але зберігає свою головну роль у формуванні особистості та підтримці соціального порядку.

Поняття «домашнє насильство» відіграє ключову роль у дослідженні теми, оскільки воно безпосередньо стосується об’єкта соціального консультування – сім’ї, в якій дитина стала жертвою агресії, контролю чи зневаги. Його вивчення дозволяє глибше усвідомити природу проблеми, з якою стикаються соціальні працівники, психологи та інші фахівці, надаючи допомогу постраждалим.

Соціальне консультування охоплює психологічні, соціальні, правові, педагогічні аспекти, тому використання змішаних методів (якісних і кількісних), а також міждисциплінарних підходів дає змогу краще зрозуміти як потреби постраждалої дитини, так і можливості сім'ї у процесі відновлення.

У межах теми соціального консультування сімей із дітьми-жертвами насильства, аналіз принципів і методів дослідження має визначальне значення. Він не лише гарантує наукову якість роботи, а й дозволяє адаптувати підходи до особливостей теми, враховуючи потреби, безпеку та права постраждалих осіб.

Етапи соціального консультування є основою ефективної допомоги сім'ям із дітьми-жертвами насильства. Кожен етап від першого контакту до завершення підтримки виконує чітку функцію та базується на принципах гуманності, безпеки та професійності. Різні дослідники запропонували моделі, які допомагають структурувати процес допомоги. Вивчення та впровадження цих етапів дозволяє надавати підтримку більш якісно й цілеспрямовано.

Технології соціального консультування забезпечують структурований, чутливий і професійний підхід до допомоги сім'ям із дітьми-жертвами насильства. Усі моделі об'єднує орієнтація на безпеку дитини, комплексність втручання, психоемоційну підтримку та етапність дій. Важливо, що технології дозволяють фахівцю адаптувати допомогу під кожну конкретну ситуацію. Такий підхід створює умови для ефективної реабілітації дитини й стабілізації родинної системи.

Перешкоди, з якими стикаються фахівці під час консультування сімей із дітьми-жертвами насильства, мають системний і комплексний характер.

Аналізуючи проблематику організації консультування сімей із дітьми-жертвами насильства, стає очевидним, що ефективна допомога цій вразливій категорії потребує системного, комплексного і високопрофесійного підходу. Виявлені перешкоди, з якими стикаються фахівці під час консультування сімей із дітьми-жертвами насильства, мають системний і комплексний характер.

Рекомендації, сформульовані на основі аналізу наукових і практичних джерел, мають важливе значення для вдосконалення підходів до консультування родин, у яких діти стали жертвами насильства. Їх реалізація сприятиме зменшенню бар’єрів у наданні допомоги, підвищенню її ефективності та чутливості до потреб дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандурка О. М. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї. Київ, 2013. 134 с.

2. Вахоцька І. О. Психологічна допомога жертвам психологічного насилля у сучасній сім'ї. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. №4 (57). С. 23-31.

3. Гаркавенко Н. В. Психологічна допомога сім'ям: розвиток і сучасний стан. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2011. №16 (2). С. 191-202.

4. Грицанюк В. В., Костишин Е. І., Логвиненко, В. М. Деякі аспекти формування гендерної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 5. С. 11-19.

5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Звєрєвої. Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

6. Журавель Т.В. Попередження, виявлення і подолання випадків насильство в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми. Київ, 2010. 167 с.

7. Звіт про стан виконання завдань і заходів з виконання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/informatsiya-pro-stan-vykonannya-zavdan-i-zakhodiv-z-vykonannya-derzhavnoyi-sotsialnoyi-prohramy-zapobihannya-ta-protydiyi-domashnomu-nasylstvu-ta-nasylstvu-za-oznakoyu-stati-na-period-do-2025-roku (Дата звернення: 25.04.2025)

8. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Теорія та практика психологічних тренінгів. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 209 с.

9. Карагодіна, О., Семигіна, Т. В. Гендерна освіта у підготовці соціальних працівників. *Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук.* Вінниця : Publishing house «UKRLOGOS Group», 2020. С. 25-37.

10. КЗ «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Затишна домівка» ЗМР URL: https://dity.zp.ua/articles/kz- (Дата звернення: 25.04.2025)

11. Клименко О. Ю. Ключові складові соціальної підтримки дітей в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна*. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2015. №34. С. 151-156.

12. Коваленко В. О. Філософія освіти у спадщині Дж. Дьюї. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.* Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжин. 2011. №.10. С. 244-249.

13. Краснова О.В. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній». Київ, 2016. 90 с.

14. Крижанівська Л. П. Правове забезпечення соціальної роботи в Україні. Київ: Національний політехнічний університет України. НТУУ «КПІ», 2012. 54 с.

15. Криницька І. П., Фуртак, С. І. Соціально-педагогічне консультування підлітків, постраждалих від сімейного насилля. *Наукові записки УКУ*. 2020. № 3. С. 51–65.

16. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч.посіб. Суми: Сум. держ. ун-т., 2020. 192 с.

17. Леженіна Л. М. Проблема стресу в психологічній науці. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди*. 2012. № 42 (1), С. 135-142.

18. Ліщинська О.А. Профілактика психологічного на-сильства у сім'ї та освітньому середовищі Київ: Міленіум, 2010. 68 с.

19. Максимова Н. Ю. Соціальна робота з сім'єю : підруч. для студентів ВНЗ. Київ, 2015. 350 с.

20. Мерщій Т. В. Антропологічний вимір комунікації в сучасному освітньому процесі. *Proceedings of the National Aviation University Series Philosophy Cultural*. 2024. №40 (2). С. 117-122.

21. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: ФОП Клименко, 2015. 114 с.

22. Мілушина М. О. Феномен співзалежності в теорії сімейних систем М. Боуена. *Психологія і особистість*. 2020. №1, С. 145-157.

23. Мітіна С. В. Протидія насильству в сім'ї щодо неповнолітних. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2015. № 1 (2). С. 100-104.

24. Мустафаєв Г. Ю. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Київ, 2011. 192 с.

25. Онишко Ю.В. Медико-соціальна допомога дітям, які зазнали насильство в сім'ї : прогр. циклу темат. вдоскон. лікарів Київ : Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика, 2010. 121 с.

26. Онищенко Ю. В. Насильство в сім'ї: стан та проблеми. *Педагогіка толерантності.* 2001.№ 3. С. 39-47.

27. Панченко С. П. Профілактика жорстокого поводження з дітьми : метод. рек. для соц. педагогів та соц. Працівників. Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2013. 60 с.

28. Посвістак О. А. Функціональний підхід до вивчення психології сім'ї. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* Серія: Психологія. 2015. №2 С. 156-165.

29. Превентивна та корекційна робота у соціальній сфері: навч.-метод. посібник длядобувачів вищої освіти освітнього рівня бакалавр / уклад.: В. В. Анголенко,К. С. Волкова, Н. М. Печериця. Харків, 2023. 191 с.

30. Про деякі питання діяльності центрів соціальних служб: Постанова КМУ від 01.06.2020 № 479 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-п (Дата звернення: 25.04.2025)

31. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.12.2017 року № 2229-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text (Дата звернення: 01.03.2025)

32. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування : Закон України від 02.07.2015 № 678. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text (Дата звернення: 01.03.2025)

33. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Наказ Мінсоцполітики від 23.06.2020 № 429 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text (Дата звернення: 01.03.2025)

34. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (Дата звернення: 25.04.2025)

35. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України 21.06.2001 № 2558-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text (Дата звернення: 25.04.2025)

36. Реформування системи соціальних послуг і Україні: проблеми та перспективи: монографія / за ред. д-ра психол. н., проф. Н. І. Кривоконь. Чернігів : ЧНТУ, 2019. 108 с.

37. Семигіна Т. В. Чи завжди цифри мають значення: Огляд парадигм дослідження у соціальній роботі. *Path of science*. 2020. № 7. Р. 3001-3011.

38. Семигіна, Т. В. Сприяючи змінам: дослідження в соціальній роботі. Таллінн: Teadmus, 2025. 436 с.

39. Семигіна, Т. В. Критична парадигма досліджень у сучасній соціальній роботі. *International scientific conference*, 2022. С. 96-99.

40. Семигіна, Т. В. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. №1, С. 70-85.

41. Система соціальних послуг в Україні в сучасних умовах. Харківський інститут соціальних досліджень. 2018. URL: https://khisr.kharkov.ua/systema-sotsial-nykh-posluh-v-ukraini-v-suchasnykh-

umovakh-zbirnyk-statey-za-materialamy-natsional-noi-konferentsii-2018/ (Дата звернення: 17.03.2025)

42. Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні 2024. Резюме UNICEF URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/49201/file/UNICEF_SitAn_Summary_2024_UKR.pdf. (Дата звернення: 27.04.2025)

43. Соціальні послуги в Україні: сучасний стан, проблеми, обмеження. Лабораторія законодавчих ініціатив URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/ali_study_socialservices.pdf (Дата звернення: 23.04.2025)

44. Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Дащаківська О.Ю., Стельмах С.С., Максименко К.М. Київ, 2021. 72 с.

45. Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 1. Соціальне планування та розвиток послуг. Дащаківська О.Ю., Криницька І.П., Максименко К.М. Київ, 2021. 76 с.

46. Столярик, О. Ю., Зубчик, О. М., Семигіна, Т. В. Сімейна соціальна робота: реалії України. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 4 (133). С. 38-46

47. Столярик, О., Семигіна, Т. В. Орієнтація на оптимізм та щастя: психологічні основи розвитку сильних сторін клієнтів соціальної роботи. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2022. №2 (9). С. 143-157.

48. Сукмановська Л. М. Домашнє насильство: дослідження актуальної проблеми сьогодення. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 215.

49. Суліцький В. В., Швед О. В. Консультування в соціальній роботі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.

50. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: методика викладання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. України Київ : Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна», 2011. 339 с.

51. Федорова М. А., Максимова О. О. Обґрунтування змістової структури соціального досвіду дітей дошкільного віку. *Перспективи та інновації науки*. 2025. №48. С. 1194-1207.

52. Шаповалова, Л. О. Концептуалізація гуманістичної теорії К. Роджерса, центрованої на людині. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. № 68. С. 159-167.

53. Шаталович, О. М., Шаталович, І. В. Сутність сім'ї у традиційній та сучасній культурі (філософський аналіз). *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. №25(3). С. 36-41.

54. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/shchorichna-derzhavna-dopovid-pro-stanovyshche-ditey-v-ukrayini (Дата звернення: 25.04.2025)

55. Ярошенко А.О. Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 92 с.

56. Ackland R. Web social science: Concepts, data and tools for social scientists in the digital age. India : Sage Publications. 2013. 224 p.

57. Brigadir M. Features of providing crisis psychological assistance. *Наукові проєкти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ*. 2023. С. 61-78.

58. Duffield M. Global governance and the new wars: The merging of development and security. London : Bloomsbury Publishing. 2014. 320 p.

59. Jirek S. L. Narrative reconstruction and post-traumatic growth among trauma survivors: The importance of narrative in social work research and practice. *Qualitative Social Work*. 2017. № 16(2). P. 166–188.

60. Levenson J. Trauma-informed social work practice. *Social work*. 2017. № 62 (2), P. 105-113.

61. Mattison M. Social work practice in the digital age: Therapeutic e-mail as a direct practice methodology. *Social work*. 2012. № 57(3), P. 249-258.

62. Midgley J., Conley A. Social work and social development: Theories and skills for developmental social work. New York: Oxford University Press. 2010. 240 p.

63. Payne M. Modern social work theory. London : Bloomsbury Publishing. 2020. 600 p.

64. Reamer F. G. The digital and electronic revolution in social work: Rethinking the meaning of ethical practice. *Ethics and social welfare*. 2013. №7(1), P. 2-19.

65. Steiner O. Social work in the digital era: Theoretical, ethical and practical considerations. *The British Journal of Social Work*. 2021. № 51(8), P. 3358-3374.

66. Strengthening the social service workforce to protect children URL: https://www.unicef.org/protection/strengthening-social-service-workforce

67. Thomlison R. J., Thomlison B. Cognitive behavior theory and social work treatment. *Social work treatment: Interlocking theoretical approaches*. 2017. №6, P. 54-79.

68. Violence prevention: the evidence. World Health Organization. 2010. 127 p.

69. Wosket V., Jenkins P. The skilled helper model. *The SAGE Handbook of Counselling and Psychotherapy*. 2017. P. 349-354.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Денисова Вікторія Вікторівна, студентка 4 курсу, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: denisova.vika2410@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальне консультування сімей із дітьми-жертвами насильства» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 22.05.2025 Підпис _____ ПІБ (студент) Денисова В.В.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Бутченко Т.І.